

MAĞDURUN CEZA MUHALEMESİNDEKİ KONUMU AÇISINDAN TÜRK CEZA HUKUKU İLE İSLÂM CEZA HUKUKUNUN KARŞILAŞTIRILMASI*

Dr. Öğr. Üyesi Hakan KAŞKA**

ÖZET

Bu çalışmada, Türk Ceza Hukuku ile İslâm Ceza Hukuku, mağdurun ceza muhakemesindeki konumu açısından karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırma, mağdurlarla ilgili bazı hakların ve müesseselerin iki hukuk sistemindeki görünümüne göre yapılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle şahsî dava ve şikâyet bakımından iki hukuk sistemi karşılaştırılmıştır. Daha sonra, şahsî hak davası, mağdurun uğradığı zararın giderilmesi koşulu/yaptırımı, ceza davasına katılma ve kanun yollarına başvurma hakkı bakımından bir karşılaştırma yapılmıştır. Nihayet yapılan son karşılaştırma, şikâyetin geri alınması ve uzlaştırma bakımındandır. Karşılaştırmanın sonucu olarak, İslâm Ceza Hukukuna göre yürütülen bir ceza muhakemesinde mağdurun unutulmadığı, mağdura ceza muhakemesi sürecinin her aşamasında etkin bir rol oynama imkânı verildiği belirtilmelidir. Bu imkân, kişi hakkının kamu hakkına nazaran daha yoğun olarak korunduğu suçlarda açıkça görülmektedir. Bu noktada, İslâm Ceza Hukukunda, kişi haklarına yönelik işlenen suçlar kavramının bulunduğu ifade edilmelidir. Türk Ceza Hukukunda ise bazı haklar ve müesseseler yoluyla mağdurun ceza muhakemesi sürecine dâhil edildiği görülmektedir. Bununla birlikte, Türk Ceza Hukukunda, İslâm Ceza Hukukunda kişi haklarına yönelik olduğu kabul edilen bazı suçlar ve mağdurun uğradığı zararın giderilmesi bakımından, İslâm Ceza Hukukundan farklı bir yaklaşım benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mağdur, İslâm Ceza Hukuku, Şahsî dava, Şikâyet, Onarıcı adalet.

---

* DOI: 10.33432/ybuhukuk.827564 – Geliş Tarihi: 17.11.2020 - Kabul Tarihi: 17.03.2021.

** Afyon Kocatepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı, hkaska@aku.edu.tr, kaska.hakan09@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5763-0324.

COMPARING VICTIMS' POSITION IN TURKISH CRIMINAL LAW AND ISLAMIC CRIMINAL LAW

ABSTRACT

In this work, Turkish criminal law and Islamic criminal law are compared in terms of victims' position in criminal procedure. The comparison is made according to the appearance of victims in these legal systems. In this context, first of all, both of the legal systems were compared in terms of personal action and complaint. Later, a comparison was made in terms of personal rights, the condition/sanction of the victim to compensate the damage suffered, to participate in the criminal case and the right to seek legal remedies. Finally, the last comparison is made in terms of withdrawal of complaint and conciliation. As a result of the comparison, it should be noted that in a criminal procedure conducted in accordance with Islamic criminal law, the victim is not forgotten and an opportunity is given to the victim to play an active role in every stage of the criminal procedure. This is clearly seen in crimes which persons' rights are protected more strongly than public rights. At this point, it should be stated that there is a concept of crimes against personal rights in Islamic criminal law. In Turkish criminal law, it is seen that the victim is included in the criminal procedure process through rights and institutions. On the other hand, in Turkish criminal law, a different approach has been adopted.

Keywords: Victim, Islamic Criminal Law, Personal action, Complaint, Restorative justice.

GİRİŞ

Mağdur, haksızlık/hukuka aykırılık teşkil eden fiil¹ dolayısıyla hukukî değeri ihlal edilen gerçek kişidir. Hukukî değerin ihlal edilmesi, suç açısından değerlendirildiğinde suçun konusuna zarar verilmesi veya bunun zarar tehlikesine maruz bırakılması suretiyle gerçekleşmektedir². Mağdur kelimesi, Arapça kökenli olup, yine Arapça kökenli olan gadr kelimesinden isim-i mef'ûl'dür³. Gadr kelimesi ise “1. emniyeti sû-i istimâl, vefasızlık, hâinlik, hıyânet ... 2. merhametsizlik, merhametsizce muâmele, zulûm, sitem, cevr, cefâ ... 3. haksızlık, nâ-hâk yere ızrâr ...” ifadeleriyle açıklanmaktadır⁴. TDK Güncel Türkçe Sözlükte ise mağdur kelimesinin anlamı, “haksızlığa uğramış kimse” olarak verilmekte ve kelimeye, Türkçe kökenli kıygın sözcüğü karşılık gösterilmektedir⁵.

Sözlük anlamlarından hareket edildiğinde, haksızlık teşkil eden fiillerin türleri bulunmakla birlikte, mağdurun, bu fiillerin tamamı için ortak bir

¹ Hakikaten, haksızlık/hukuka aykırılık teşkil eden bir fiil bulunmadığında, mağdurdan ve dolayısıyla mağduriyet (mağdurluk) yani mağdur olma hâlden bahsedilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda, hukuka uygun olan örneğin meşru müdafaa kapsamında olan bir fiilin mağduru yoktur. Örnekteki fiil dolayısıyla zarara uğrayan bir gerçek kişinin bulunması yanıltıcı olabilir; ancak hukuk düzeninde, bu fiilin işlenmesine cevaz verildiği, diğer deyişle, bu fiil, hukuka uygun kabul edildiği için bir mağdur/mağduriyet bulunmamaktadır. Nitekim fiili icra eden kişi de onun hukuka uygun olması nedeniyle bu fiilden sorumlu tutulmayacaktır. Bk. **Kunter, Nurullah** (1949) Suçun Kanunî Unsurları Nazariyesi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İsmail Akgün Matbaası, s. 162, N. 110, s. 168, N. 115.

² **Gündoğdu, Raşit/Adıgüzel, Niyazi/Önal, Ebul Faruk** (2011) Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle) Şemseddin Sami, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, s. 1062; **Özgenç, İzzet** (2016) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 202; **Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan** (2020) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 114, 115. Tüzel kişilerin de suçun mağduru sıfatını alabileceği ifadesiyle, aksi yönde görüş için bk. **Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir** (1986) Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt: II, 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 463, N. 1176; **Kunter, Nurullah** (1954) Suçun Maddî Unsurları Nazariyesi: (Hareket – Netice – Sebepiyet alakası), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İsmail Akgün Matbaası, s. 118, s. 92.

³ **Gündoğdu/Adıgüzel/Önal**, s. 1062.

⁴ **Gündoğdu/Adıgüzel/Önal**, s. 744.

⁵ <<http://sozluk.gov.tr/>> s.e.t. 21.10.2020.

kavram olduğunun söylenmesi gerekir. Bu bağlamda, örneğin, bir haksız fiilin mağdurundan⁶, bir kabahatin mağdurundan⁷, bir suçun mağdurundan⁸, bir silahlı çatışmanın/savaşın mağdurundan⁹ bahsedilebilecektir. Mâmâfih, bu çalışmanın konusunu, suç mağdurlarının ve ayrıca suçtan zarar göreninceza muhakemesindeki konumu açısından Türk Ceza Hukuku ile İslâm Ceza Hukukunun karşılaştırılması oluşturmaktadır.

Mağdur kavramını açıklayan tanımlayıcı bir hukuk kuralı, Türk ceza mevzuatındaki genel kanunlarda bulunmamakla birlikte, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği m. 4/1-p'de yer almaktadır. Buna göre, mezkûr Yönetmelikte yer alan mağdur kavramı, “*kendisine veya birinci dereceden aile üyelerinden birine karşı işlenen suçun fiziksel, duygusal veya maddi sonuçları sebebiyle desteğe ihtiyaç duyan kişiyi*” ifade etmektedir. Ayrıca Mağdur Hakları Kanunu Tasarısı m. 2/1-g'de, mağdur kavramı, “*suç nedeniyle fiziksel, zihinsel, ruhsal veya ekonomik olarak doğrudan zarar gören kişi*” şeklinde tanımlanmıştır¹⁰. 10 Haziran 2020 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak aynı tarihte yürürlüğe giren 63 numaralı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair

⁶ Nitekim 6098 numaralı Türk Borçlar Kanunu m. 49/1'de, haksız fiille başkasına zarar verme ifadesiyle, mağdur kavramına işaret edilmiştir. 6098 numaralı TBK m. 49/1 – “*Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür.*”. Aynı anlama gelen ifadeler için bk. **Oğuzman, M. Kemal/Öz, M. Turgut** (2017) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt: II, 13. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s. 12; **Kılıçoğlu, Ahmet M.** (2017) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 386, 387.

⁷ **Kangal, Zeynel T.** (2019) Kabahatler Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 152, 153.

⁸ **Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan** (2020) Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 201; **Demirbaş, Timur** (2020) Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 577.

⁹ **Aksar, Yusuf** (2019) Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II, 5. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 151.

¹⁰ Öğretide Bozdağ, kanun tasarısındaki mağdura ilişkin bu tanımlayıcı hukuk kuralında, suçtan zarar görme esas alındığı için sırf hareket suçlarının mağdurunun tespit edilmesinde kuralın yetersiz kalacağını ifade etmektedir. Bk. **Bozdağ, Ahmet** (2017) “Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukuki Yardım Alma Hakkı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 132, s. 124.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 2/1-d'de de mağdur aynı şekilde tanımlanmıştır¹¹.

Ceza hukuku ıstılahında, suçun mağduru, suçla korunan hukukî değer in sahibi olan kişidir. Öğretideki bir görüşe göre, mağduriyet yani mağdur olma hâli, ancak gerçek kişiler açısından söz konusu olabilir. Tüzel kişilerin, bir suçun işlenmesi dolayısıyla zarar görmüş olmaları, mağduriyet kavramı ile değil, suçtan zarar görme kavramı ile izah edilebilir. Önemle belirtilmelidir ki, toplumun bir küll şeklinde ve gerçek kişilerden müteşekkil olduğu düşünülerek, mağdur sıfatının topluma izafe edilmesi mümkündür. Diğer deyişle, bazı suçlar açısından, bu suçların mağdurunun toplum olduğu söylenebilecektir. Buna karşılık, devletin, bir suç dolayısıyla mağdur olduğundan bahsedilmesi, daha doğru bir ifadeyle, bu suç dolayısıyla mağdur sıfatının devlete izafe edilmesi mümkün değildir. Bahis konusu suç dolayısıyla devletin yalnızca suçtan zarar gören olduğu söylenebilecektir¹².

Ceza hukuku açısından, mağdur kavramının yanı sıra açıklanması gereken bir kavram da suçtan zarar görendir. Suçtan zarar gören, bazı suçlar açısından, yukarıda belirtildiği üzere, suç dolayısıyla zarar gören tüzel kişileri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bazı suçlar açısından yine mağduru ifade ettiği hâlde, bazı suçlar açısından da mağdurun yanı sıra suç dolayısıyla zarara uğrayan diğer kişileri ifade etmektedir. Örneğin, hırsızlık suçunda, mağdur, suçla korunan mülkiyete sahip olan kişidir. Bu suçta, suçtan zarar gören de yine suçla korunan mülkiyete sahip olan kişidir. Buna karşılık, örneğin, kasten öldürme suçunda, mağdur, yaşama hakkına sahip olan ve öldürülen kişidir. Bu suçta, suçtan zarar gören ise mağdurun yanı sıra onun mirasçılar ıdır. Bu nedenle, her mağdurun, aynı zamanda suçtan zarar gören

¹¹ 63 numaralı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 2 – “(1) Bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin uygulanmasında; ... d) Mağdur: Suç nedeniyle fiziksel, ruhsal veya ekonomik olarak doğrudan zarar gören gerçek kişiyi, ... ifade eder.”

¹² **Özgenç**, s. 202-205; **Koca/Üzülmez**, s. 114, 115; **Hakeri, Hakan** (2020) Ceza Hukuku Genel Hükümler, 23. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 142, 143. Aksi yönde görüş için bk. **Öztürk/Erdem**, s. 201, N. 317 (Yazarların ifadesiyle, “Suç, aynı zamanda devlet otoritesinin inkârı olduğuna ve suçun işlenmesi suretiyle bozulan toplum düzeninin önceki hâle getirilmesi devlete ait bir görev olduğuna göre, her suçun doğal ve zorunlu mağdurunun devlet olduğu söylenebilir.”); **Demirbaş**, s. 576.

olduğunun, bunun tersine olarak, her suçtan zarar görenin, aynı zamanda suçun mağduru olmadığıнын söylenmesi mümkündür¹³.

Bu çalışmada, mağdurun/suçtan zarar görenin ceza muhakemesindeki konumu açısından Türk Ceza Hukuku ile İslâm Ceza Hukuku karşılaştırılmaktadır. Çalışmada, İslâm hukukçularının görüşleri, karşılaştırmayı sağlamak için ve buna yetecek ölçüde incelenmiş; bu bağlamda, hangi mezhep hukukçularının hangi görüşte olduğu belirtilmemiştir. Kezâ, Osmanlı mevzuatına ve uygulamasına da karşılaştırmayı sağlamak için ve buna yetecek ölçüde yer verilmiştir. Karşılaştırmanın yapılabilmesi için metot olarak, üç ana başlık hâlinde bir inceleme takip edilmiştir. Buna göre, ilk ana başlığı, mağdurun ceza muhakemesi sürecini başlatabilmesini sağlayan haklar ve müesseseler açısından iki hukuk düzeninin karşılaştırılması oluşturmaktadır. İkinci ana başlık, mağdurun, ceza muhakemesi sürecine yalnızca dâhil olmasını sağlayan haklar veya müesseseler açısından iki hukuk düzeninin karşılaştırılması şeklindedir. Nihayet üçüncü başlık ise mağdurun ceza muhakemesi sürecini sona erdirebilmesini sağlayan haklar veya müesseseler açısından iki hukuk düzeninin karşılaştırılması şeklindedir. Bu noktada, ikinci başlıkta, “*yalnızca*” zarfının kullanılmasının nedeninin de açıklanması gerekir. Üçüncü başlığı oluşturan, mağdurun ceza muhakemesi sürecini sona erdirebilmesini sağlayan haklar veya müesseseler, tabii olarak, onun, bu sürece dâhil olmasını da sağlamaktadır. İkinci başlıkta, yalnızca zarfının kullanılması suretiyle, bunlardan farklı olarak, mağdurun ceza muhakemesi sürecini sona erdirebilmesini sağlamamakla birlikte ona dâhil olmasını sağlayan hakların veya müesseselerin inceleneceğine işaret edilmiştir.

---

¹³ Artuk, M. Emin/Gökçen, Ahmet/Alşahin, M. Emin/Çakır, Kerim (2017) Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 304, 305; Akbulut, Berrin (2017) Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 342.

I. MAĞDURUN CEZA MUHALEMESİ SÜRECİNİ BAŞLATABİLMESİNİ SAĞLAYAN HAKLAR VE MÜESSESELER

A. ŞAHSİ DAVA

1412 numaralı Mülga Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda, mağdura, ceza muhakemesi sürecinde süje olma imkânı veren iki müessese bulunmaktaydı. Bu müesseselerden biri şahsî dava, diğeri ise şahsî hak davasıydı. Şahsî dava, bazı suçlarda, suçtan zarar gören kimsenin suçluyu doğrudan doğruya kendisinin takip ettiği kamu davasını ifade etmektedir. Şahsî dava ile suçtan zarar görene, istisnai olarak savcının yetkileri verilmiş, onun, savcı gibi ithamda bulunabilmesine imkân tanınmıştır¹⁴. Hatta CMUK m. 346'ya göre, suçtan zarar görene şahsî dava imkânının verildiği hâllerde, Cumhuriyet savcısının kamu davası açabilmesi için kamu menfaatinin bulunması koşulu aranacaktır. Keza, aynı Kanun'un 347'nci maddesinin ilk fıkrasına göre, bu tür davalar üzerine başlayan ceza muhakemesi sürecine Cumhuriyet savcısının iştirak etme mecburiyeti bulunmamaktadır¹⁵. Anlaşılabileceği üzere, şahsî dava yolunun konusunu oluşturan suçlarda, suçtan zarar görenin hakları, kamu hakkına nazaran üstün durumdadır¹⁶. Şahsî davada, suçtan zarar görenin, davayı açıp açmama hususunda kendi ihtiyarıyla

¹⁴ **Taner, M. Tahir** (1950) Ceza Muhakemeleri Usulü, 2. Bası, İstanbul, Duygu Matbaası, s. 85, 107; **Kunter, Nurullah** (1989) Muhakeme Hukuku Dahı Olarak: Ceza Muhakemesi Hukuku, 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 210, N. 109; **Tosun, Öztekin** (1981) Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri: Genel Kısım, Cilt: I, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Fakültelele Matbaası, s. 152; **Erem, Faruk** (1978) Ceza Usulü Hukuku, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, s. 200, N. 95; **Yurtcan, Erdener** (1985) Şahsî Dava ve Uygulaması, 2. Bası, Ankara, Işın Yayıncılık, s. 4, 6; **Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan/Özbek, Veli Özer** (2002) Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 7. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 293, N. 288; **Yaşar, Osman** (1998) Açıklamalı ve İçtihatlı: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu: (Ceza Yargılama Yasası), Cilt: 3, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 2111; **Akdemir, Süleyman** (1988) Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması: sosyal gruplaşmaya yönelik yeni bir yaklaşım, İzmir, Akevlele Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayınları, s. 73, 74, N. 137.

¹⁵ Ayrıca bk. **Yurtcan** (1985), s. 90-93.

¹⁶ **Taner**, s. 85, 107; **Yurtcan** (1985), s. 23, 25; Aynı yöndeki CMUK m. 346'nın gerekçesi için bk. **Yaşar**, s. 2133; **Pamuk, Gülfem** (2012) Türk ve Fransız Ceza Muhakemesi Hukuku'nda Mağdurun Makam Olarak Yeri, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 29.

hareket edebilmesi, açılan davayı takip edip etmeme veya davadan vazgeçme veya davayı geri alma hususunda yetki sahibi olması nazarı itibara alındığında¹⁷, bu dava yolu ile suçtan zarar görene, ceza muhakemesi sürecinde etkin olma imkânı verildiği açıktır. 5271 numaralı Ceza Muhakemesi Kanunu ile birlikte, şahsî davaya son verilmiştir. Kanaatimizce, bunun, kanundaki bir eksiklik şeklinde değerlendirilmesi doğru değildir. Çünkü şikâyet müessesesi ve ceza davasına katılma, suçtan zarar gören açısından şahsî davanın ikamesi niteliğindedir¹⁸.

İslâm ceza muhakemesi hukukunda, şahsî davaya benzer bir müessesenin bulunup bulunmadığının tespit edilebilmesi için 1879 Tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatı'ndan önceki ve sonraki dönem ayrı ayrı ele alınmalıdır; çünkü İslâm ceza muhakemesi hukukunda, bu Kanun-ı Muvakkat öncesinde savcılık müessesesi bulunmamaktaydı. İslâm ceza muhakemesi hukukuna savcılık müessesesi, 1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatı ile dâhil edilmiştir¹⁹. İslâm ceza muhakemesi hukukunda, şahsî davaya benzer bir müessese bulunup bulunmadığının, bu bağlamda ceza muhakemesi sürecinin başlatılma usulünün doğru bir şekilde tespit edilebilmesi için suçlar açısından kabul edilen üçlü ayrıma göre inceleme yapılması gerekmektedir. İlk olarak, had cezasını gerektiren suçlara bakıldığında, kişi hakkının, kamu hakkına nazaran üstün bir konumda olduğu ifade edilen hırsızlık ve zina iftirası suçlarında, mağdurun dava açması ile birlikte ceza muhakemesi süreci başlayabilmektedir. Hırsızlık ve zina iftirası suçlarında, mağdurun şikâyeti, ceza muhakemesi sürecinin başlatılabilmesi için bir koşul niteliğindedir. Kanun-ı Muvakkat'a kadar,

¹⁷ Erem, s. 200, N. 95; Kunter (1989), s. 221, N. 114; Tosun, s. 152, 163; Yurtcan (1985), s. 96; Öztürk/Erdem/Özbek, s. 297, N. 295.

¹⁸ Öğretide Şahin, uzlaştırmanın da bu cümleden bir müessese olduğunu belirtmektedir. Bk. Şahin, Cumhuriyet (2005) Ceza Muhakemesi Kanunu: Gazi Şerhi, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 51; Ünver, Yener/Hakeri, Hakan (2012) Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 4, 5.

¹⁹ 1879 Tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatının hükümleri için bk. Gökçen, Ahmet (1994) "1296 (1879) Tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatı", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 4, S: 1-2 Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda Yapılan Son Değişiklikler Sempozyumu Özel Sayısı, s. 207-212.

savcılık müessesesi de bulunmadığı için bu suçlarda, şikâyet ile birlikte davayı da mağdur açmaktadır²⁰. Keza, kısas ve diyet suçlarında, bu suçlar da mağdurun veya suçtan zarar görenin şikâyeti ile takip edilebildiği için Kanun-ı Muvakkat öncesi dönemde, şikâyet ile birlikte davayı mağdur açmıştır²¹. Tazir suçlarında ise eğer kul hakkının kamu hakkına nazaran daha üstün şekilde korunduğu bir suç söz konusu ise davayı yine mağdur açmıştır²². 1879 tarihli Kanun-ı

²⁰ İslâm Ceza Hukuku öğretisinde, çoğunluğun görüşünün bu olduğu yönünde bk. **Muhammed Ebu Zehra** (1994) İslam Hukukunda Suç ve Ceza, 1, Tüfekçi, İbrahim (Çeviri), İstanbul, Kitabevi Yayınları, s. 60, N. 63, s. 61, N. 65, s. 62, N. 66; **Bilmen, Ömer Nasuhi** (1996) Fıkıh Terimleri Ansiklopedisi -İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-, 3, Yücesoy, Hayrettin/Kılıç, Mehmet/Tığ, Ramazan/Tarı, Davut (Sadeleştirilenler), Ankara, Gündüz Gazetesi, s. 362, N. 643; **Üdeh, Abdulkâdir** (2012) Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukâyeseli İslâm Ceza (Suç) Hukuku – Özel Hükümler –, İkinci Cilt, 2. Baskı, Şafak, Ali (Çeviren ve Notlar Ekleyen), İstanbul, Kayıhan Yayınları, s. 544, N. 566, 567; **Şafak, Ali** (1977) Mezheblerarası Mukâyeseli İslâm Ceza Hukuku, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 147; **Avcı, Mustafa** (2017) “İslam Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi”, Eren, Abdullah/Korkusuz, M. Refik (Editörler), İslam Ceza Hukuku Uluslararası Sempozyumu, C: 1, 30 Nisan-3 Mayıs 2015, İstanbul, Lale Yayıncılık, s. 447, s. 447’de dipnot 35; **Yaman, Ahmet/Çalış, Halit** (2019) İslam Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Bilay Yayınları, s. 83; **Ekinci, Ekrem Buğra** (2018) İslâm Hukuku Umûmî ve Husûsî Hükümler, 3. Baskı, İstanbul, Arı Sanat Yayınevi, s. 316; **Cin, Halil/Akıymaz, Gül** (2018) Türk Hukuk Tarihi, 10. Baskı, Konya, Sayram Yayınları, s. 252; **Çolak, Abdullah** (2019) İslâm Ceza Hukuku, 3. Baskı, İstanbul, Hikmetevi Yayınları, s. 110, 117; **Akalın, Adnan** (2019) İslam Hukukunda Hırsızlık Suçu – Çalınan Mal İle İlgili İhtilaflar –, İstanbul, Hiperyayın, s. 72, 73; **Akalın, Adnan** (2016) İslâm Hukukunda Devlete İsyân Suçu, Ankara, Fecr Yayınları, s. 45; **Akman, Mehmet** (2004) Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması, İstanbul, Eren Yayıncılık, s. 29, 30; **Osmanağaoğlu-Karahasanoğlu, Cihan** (2016) Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 57; **Polat, Murat** (2019) İslâm Ceza Hukukunda Suç-Ceza Dengesi, Ankara, Astana Yayınları, s. 87, 255; **Yılmaz, Mahmut** (2018) Kadim Medeniyetlerde ve İslâm Hukukunda Cezalar, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 149.

²¹ **Üdeh, Abdulkâdir** (2012) Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukâyeseli İslâm Ceza (Suç) Hukuku – Genel Hükümler –, Birinci Cilt, 2. Baskı, Şafak, Ali (Çeviren ve Notlar Ekleyen), İstanbul, Kayıhan Yayınları, s. 110, N. 51; **Kahveci, Nuri** (2019) Ana Hatlarıyla İslâm Ceza Hukuku, İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 199 (Yazar, kısas cezasını talep etme hakkının, mağdurun veya suçtan zarar görenin psikolojik tatmin edilmesi amacıyla hizmet ettiğini ifade etmektedir. Aynı yönde bk. **Yılmaz, s. 273**); **Akman, s. 29**.

²² **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 110, N. 120; **Karaman, Hayreddin** (2019) Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku (Cilt 1) Giriş ve Amme Hukuku, 20. Baskı, İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 222;

Muvakkat ile birlikte, tüm suçlar için davayı savcıların açması kabul edilmiştir²³. Bununla birlikte, 1879 tarihli Kanun-ı Muvakkat'ta, bir cinayet veya cünha dolayısıyla zarara uğradığını yani mağdur olduğunu düşünenlerin, suçun işlendiği ve suçu işlediği düşünülen kişinin ikamet ettiği veya bulunabileceği yer müstantiki huzurunda şahsî dava açabileceklerine dair hüküm bulunmaktadır. Hatta cünha türünden olan suçlarda, mağdurun, doğrudan cünha mahkemesine şikâyetini arz edebileceği, dolayısıyla davasını da açabileceği yönünde hüküm vazedilmiştir²⁴. Buna karşılık, bir görüşe göre, 1879 tarihli Kanun-ı Muvakkat'ta, şahsî dava yer almamaktadır²⁵.

B. ŞİKÂYET

Şikâyet, ceza muhakemesi sürecinin başlatılabilmesi için, bunun arandığı suçlarda, koşul niteliğinde olan (muhakeme koşulu olarak şikâyet) ve ceza muhakemesi sürecinin başlatılabilmesini sağlayan (bir suçun işlendiği şüphesinin öğrenilmesi yolu olarak şikâyet) bir irade açıklamasıdır²⁶. Özellikle, ceza muhakemesi sürecinin başlatılabilmesi için koşul niteliğinde olduğu hâllerde, şikâyetin bu şekilde düzenlenmiş olma amacı önem arz etmeksizin²⁷,

---

Karaman, Hayreddin (2016) Mukayeseli İslâm Hukuku I, 9. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık, s. 217; **Çolak**, s. 142.

²³ 1879 Kanun-ı Muvakkat m. 20 – “*Müddeiumumiler cünha ve cinayet derecesinde bulunan kaffe-i ceraimi taharri ve tecessüse ve mürtেকibi aleyhinde ikame-i davaya memurdurlar.*” Bk. **Gökçen**, s. 207.

²⁴ **Gökçen**, s. 213.

²⁵ **Ömeroğlu, Ömer** (1999) “Türk Ceza Yargılamasında Şahsi Dava ve Gerekliliği Sorunu” (Doktora), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 13.

²⁶ **Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sırma Gezer, Özge/Saygılar Kırıt, Yasemin F./Alan Akcan, Esra/Özaydın, Özdem/Erden Tütüncü, Efser/Altınok Villemin, Derya/Tok, Mehmet Can** (2020) Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Öztürk, Bahri (Editör), 14. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 46, 604, 619; **Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar** (2020) Ceza Muhakemesi Hukuku, 13. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 110, 111, 191 (Şikâyetin bir muhakeme koşulu olmadığı hâllerde, suçtan zarar görenin, soruşturma evresinin başlamasını sağlayan irade açıklaması “*ihbar*” olarak adlandırılabilir. Bk. **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 191.).

²⁷ Bazı suçlarla ilgili olarak şikâyetin bir muhakeme koşulu olarak düzenlenmesinin nedeni, bu suçlarda, suçtan zarar görenin kişisel zararının, kamu zararından fazla olması veya bu

mağdura etkin bir rol verilmesi ve onun sürece dâhil edilmiş olması söz konusudur. Şikâyetin, muhakeme koşulu olarak düzenlendiği hâllerde, Cumhuriyet savcısı, bir suçun işlendiğini bizzat görse veya bir suçun işlendiğine ilişkin şüpheyi farklı bir şekilde öğrense bile mağdurun bu yöndeki irade açıklaması olmaksızın, soruşturma işlemlerine devam edememektedir²⁸.

Şikâyet, bunun muhakeme koşulu olarak düzenlendiği suçlar açısından, mağdura bir hak olarak tanınmıştır. Öğretide, bu hakkın, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğu ifade edilmektedir²⁹. Şikâyet hakkına sahip olan kişi, suçla korunan hukukî değer sahibi olan, yani suçtan doğrudan doğruya zarar gören gerçek veya tüzel kişidir. Bununla birlikte, mağdurun küçük veya akıl hastası olması hâlinde, bu kişilerin kanuni temsilcilerinin de şikâyet hakkını kullanması, keza, şikâyetin, avukat veya tüzel kişiler söz konusu olduğunda, bunların yetkili organları vasıtasıyla yapılması mümkündür³⁰. Mağdur, şikâyet hakkını kullanmak suretiyle ceza muhakemesi sürecinin başlatılması, koşulları oluşmuşsa ceza davasının açılması ve failin cezalandırılması sonuçlarını elde edebilmektedir. Bu durumda, şikâyet hakkının, 1982 Anayasası m. 36/1'deki hak arama hürriyetinden yararlanmayı sağlayan bir hak olduğu söylenmelidir³¹.

suçların daha çok aleyhlerine suç işlenen kişileri ilgilendirmesi şeklinde izah edilmektedir. Şikâyetin bazı suçlarla ilgili olarak bir muhakeme koşulu olarak düzenlenmesindeki amacın, suçtan zarar görenin zararının dava açılarak artırılmaması olduğu da ifade edilmektedir. Örneğin hakaret suçuna ilişkin bir ceza muhakemesi süreci başlatıldığında ve ceza davası da açıldığında, hakarete uğrayan kişinin zararı, hakaretin içeriğinin herkes tarafından öğrenilmesi yüzünden artabilir. İfade edilmelidir ki gerek bu nedenlerde gerek bu amaçta, mağdurun dikkate alınması söz konusudur. Söz konusu nedenler ve amaç için bk. **Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe** (2020) Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 586, 587; **Akdemir**, s. 77, N. 141, s. 77'de dipnot 24.

²⁸ **Koca/Üzülmez**, s. 383.

²⁹ **Hakeri**, s. 120; **Zafer, Hamide** (2016) Ceza Hukuku Genel Hükümler: TCK m. 1-75, 6. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 427.

³⁰ **İçel, Kayıhan** (2016) Ceza Hukuku Genel Hükümler, Yenilenmiş Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 237, 238.

³¹ 1982 Anayasası m. 36 (A. Hak arama hürriyeti) – “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.(f. 1)” Yargıtay 4. HD'nin E: 2019/530 K: 2019/2167 numaralı ve 10.04.2019 tarihli kararında, aynı yönde ifadeler yer almaktadır: “Şikâyet hakkı, diğer bir deyimle hak arama özgürlüğü; Anayasa'nın 36. maddesinde;

İslâm Ceza Hukukunda şikâyet müessesesinin bulunup bulunmadığı, yine suçlar açısından kabul edilen üçlü ayrıma göre incelenmelidir. Had suçlarından olan hırsızlık ve zina iftirası suçlarında, bu suçlarla ilgili ceza muhakemesi sürecinin başlatılabilmesi için şikâyet, bir koşul niteliğindedir³². Kısas ve diyet suçları açısından da aynı durum geçerlidir³³. Tazir suçlarında ise kişi haklarına yönelik suçlarda aynı durumun geçerli olduğu, İslâm Ceza Hukuku öğretisinde ifade edilmektedir³⁴. Öz itibarıyla, İslâm Ceza Hukukunda, kişi hakkının kamu hakkına nazaran daha üstün şekilde korunduğu suçlarla ilgili ceza muhakemesi sürecinin başlatılabilmesi için mutlaka mağdurun veya suçtan zarar görenin şikâyeti gerekmektedir³⁵. Bunun nedeni³⁶, suçun

“Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir” şeklinde yer almıştır. Hak arama özgürlüğü bu şekilde güvence altına alınmış olup; kişiler, gerek yargı mercileri önünde gerekse yetkili kurum ve kuruluşlara başvurmak suretiyle kendilerine zarar verenlere karşı haklarının korunmasını, yasal işlem yapılmasını ve cezalandırılmalarını isteme hak ve yetkilerine sahiptir.” Karar için bk.

<<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>> s.e.t. 27.06.2019.

- ³² **Ekinci**, s. 293, 316; **Şafak**, s. 147; **Üdeh** (2012b), s. 544, N. 566; **Cin/Akyılmaz**, s. 252, 256; **Avcı, Mustafa** (2018) Osmanlı Ceza Hukuku – I – Genel Hükümler, 3. Bası, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 269; **Aydın, M. Âkif** (2013) Türk Hukuk Tarihi, 11. Basım, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 159, 186, 191, 192; **Yaman/Çalış**, s. 83, 102, 103; **Çolak**, s. 145; **Osmanağaoğlu-Karahasanoğlu**, s. 57; **Yılmaz**, s. 149; **Polat**, s. 87, 255.
- ³³ **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 95, N. 102; **Ekinci**, s. 294; **Aydın**, s. 159; **Yaman/Çalış**, s. 83; **Çolak**, s. 145.
- ³⁴ **Karaman** (2019), s. 222; **Ekinci**, s. 294; **Avcı** (2018), s. 48; **Aydın**, s. 159, 160; **Yaman/Çalış**, s. 83; **Polat**, s. 189; **Çolak**, s. 145.
- ³⁵ **Akalın** (2016), s. 50; **Çolak**, s. 145. 1879 tarihli Kanun-ı Muvakkat'ta ise, şikâyetin bir koşul olmaktan ziyade, suç şüphesinin öğrenilmesinin bir yolu veya ceza muhakemesi sürecinin başlatılabilmesini sağlayan bir hak olarak düzenlendiği müşahede edilmektedir. Bk. **Gökçen**, s. 213 (Bk. 1879 Kanun-ı Muvakkat m. 58, 59).
- ³⁶ Yine de örneğin zina iftirası suçu açısından bakıldığında, bu suçla ilgili ceza muhakemesi sürecinin başlatılabilmesi için şikâyetin aranmasının amacı olarak mağdurun, iftiranın içeriğini oluşturan fiilin duyulmasını istememesi zikredilebilir. Daha açık ifadeyle, mağdur, bir de bu iftiranın duyulmasıyla ortaya çıkacak eziyeti tahmil etmek istemeyebilir. Bununla birlikte, mezkûr amaç dahi mağdurun iradesine verilen önem nazarı itibara alındığında, zina iftirası suçunda şikâyetin, kişi hakkının kamu hakkına nazaran daha üstün bir şekilde korunduğu bir suç olması dolayısıyla kabul edilmesi nedeninin içerisinde değerlendirilebilir. Bk. **Avcı** (2017), s. 447, s. 447'de dipnot 37; **Cin/Akyılmaz**, s. 253; **Aydın**, s. 159.

konusunun, belli/belirlenebilir bir gerçek kişi mağdura ait olmasıdır. Esas itibarıyla, kişi hakkının, kamu hakkına nazaran daha üstün şekilde korunması ile kastedilen de budur³⁷. Bu noktada, günümüz hukukunda olduğu gibi bahse konu suçların, takibi şikâyete bağlı suçlar olarak tavsif edilmesinin mümkün olduğu ifade edilmelidir³⁸.

II. MAĞDURUN CEZA MUHAKEMESİ SÜRECİNE YALNIZCA DÂHİL OLABİLMESİNİ SAĞLAYAN HAKLAR VE MÜESSESELER

Çalışmanın bu başlığında, yalnızca zarfının kullanılmasının nedeni, çalışmadaki III. numaralı başlığın, “*Mağdurun Ceza Muhakemesi Sürecini Sona Erdirebilmesini Sağlayan Müesseseler*” olması ve bu başlık altında ele alınan şikâyetin geri alınmasının ve uzlaştırma müessesesinin, aynı zamanda, mağdurun ceza muhakemesini sürecine dâhil olabilmesini sağlamasıdır. II. numaralı bu başlık altında, mağdurun ceza muhakemesi sürecini sona erdirebilmesini sağlamamakla birlikte, bu sürece dâhil olabilmesini sağlayan haklar/müesseseler ele alınacaktır.

A. ŞAHSİ HAK DAVASI

Şahsî hak davası CMUK m. 350/2’ye ve m. 365/2’ye göre, şahsî dava açan veya açılmış bir kamu davasına müdahil olan yani katılan sıfatını elde eden

³⁷ **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 59, N. 63, s. 85, N. 91 (İslâmCeza Hukuku öğretisinde **Muhammed Ebu Zehra**’nın şu ifadeleri de aynı yöndedir: “Allah hakkı yanında kul hakkının da bulunduğu cezalar, hırsızlık ve zina iftirası cezasıdır. Bununla kul hakkının gücünün birbirinden farklı olduğunu da belirtelim. Çünkü hırsızlık mal aleyhine işlenmiş bir suçtur. Malın mutlaka bir sahibi vardır. Dokunulmaz, korunmuş ve gerektiği şekilde koruma altına alınmış olan mülkiyet unsuru bu suçun mahiyetini oluşturan unsurlardan birisidir. Çünkü hırsızlık suçu, gerektiği şekilde koruma altında olan dokunulmaz mülkiyet varsa gerçekleşir.” Bk. **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 59, N. 63.); **Bilmen**, s. 361, 362, N. 643. Başka bir ifadeyle, bu suçlar, doğrudan kişi haklarına yöneliktir. Bk. **Akalın** (2016), s. 45. Nitekim bu nedenledir ki, cezası nass ile tayin edilmiş olmakla birlikte, Hanefi mezhebine mensup hukukçuların, kısası had cezası saymadıkları, onun kul hakkı olduğunu kabul ettikleri ifade edilmiştir. Bk. **Şafak**, s. 65; **Aydın**, s. 158.

³⁸ İslâm Ceza Hukuku açısından şahsî suçların, takibi şikâyete bağlı suçlar olarak da adlandırıldığı yönünde bk. **Kahveci**, s. 129, 268.

suçtan zarar görenin, aynı zamanda haksız fiil teşkil eden suç³⁹ dolayısıyla uğradığı zararlarının giderilmesini, ceza mahkemesinden talep etmesidir. Bu durumda, esas itibarıyla, hukuk muhakemesinin konusu olan ve hukuk mahkemelerinin görev alanına giren bir talep hakkında ceza mahkemeleri tarafından karar verilmektedir⁴⁰. Öğretide, ceza mahkemesince, zararın aynen iade veya tazminat yolu ile giderilebileceği görüşü ileri sürülmüştür⁴¹. Şahsî hak talebinin konusunun ise geniş yorumlanamayacağı ifade edilmiştir⁴².

Şahsî hak davasının, suçtan zarar görenin, hukuk mahkemelerinde ayrı bir dava açmak ile uğraşmadan, ceza mahkemelerinde zararının giderilmesini istemeye imkân veren bir müessese olduğunun söylenmesi mümkündür. Şahsî dava gibi şahsî hak davasına da CMK ile birlikte son verilmiştir. Mağdurun, suç dolayısıyla oluşan zararlarının tazminini talep etmesi hâlinde, artık hukuk mahkemelerinde bir tazminat davası açması gerekmektedir.

İslâm Ceza Hukukunda, şahsî hak davasına benzer bir müessesesinin bulunup bulunmadığı hususunda, kısas ve diyet cezasını gerektiren suçlara bakılmalıdır. Hakikaten bu suçlarda, zaten ceza hukuku yaptırımlarından birini diyet oluşturmaktadır⁴³. Diyet, suçun, mağdur veya suçtan zarar gören açısından oluşturduğu zararın giderilmesine yönelik, yani tazminat mahiyetinde olan, mali nitelikli bir ceza hukuku yaptırımıdır⁴⁴. Şahsî hak davasından farklı olarak, mağdurun veya suçtan zarar görenin, zararının giderilmesine yönelik bir yaptırım olan diyeti ayrıca talep etmesine gerek

---

³⁹ **Tosun**, s. 160.

⁴⁰ **Taner**, s. 84, 85; **Kunter** (1989), s. 214, N. 110, s. 231, N. 120; **Tosun**, s. 160, 161; **Erem**, s. 200, N. 95, s. 201, N. 96; **Yurtcan** (1985), s. 189, 190; **Öztürk/Erdem/Özbek**, s. 301, N. 311; **Yaşar**, s. 2180, 2258.

⁴¹ **Taner**, s. 86; **Erem**, s. 201, N. 96 (Bununla birlikte, öğretide **Erem**'e göre, bazı yabancı kanunlarda, zararın giderilmesi yolları olarak yalnızca aynen iadenin ve tazminatın açıkça düzenlenmiş olmasından hareketle, CMUK açısından da bu yollar dışında bir talepte bulunulup bulunulamayacağına tereddüt edilebilecektir. Bk. **Erem**, s. 201, N. 95.).

⁴² **Erem**, s. 201, 202, N. 96.

⁴³ **Avcı** (2018), s. 395; **Kahveci**, s. 199

⁴⁴ **Erdoğan, Mehmet** (2016) Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, 6. Baskı, İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 107; **Polat**, s. 201, 202.

yoktur⁴⁵. Bununla birlikte, mağdurun veya suçtan zarar görenin, af veya sulh müesseseleri yoluyla diyet yaptırımının uygulanmamasını sağlaması da mümkündür⁴⁶. İslâm Ceza Hukukunda, had cezasını gerektiren suçlarda ise hırsızlık suçunda mağdurun zararının giderilmesi söz konusudur. Bu bağlamda, hırsızlık suçunda, had cezasının tatbikinin yanı sıra, mağdura ait olan malın mevcutsa aynen iadesine, mal mevcut değilse bunun nakden tazminine karar verilmesi gerektiği görüşü ileri sürülmüştür⁴⁷. Diyet yaptırımında olduğu gibi, burada da mağdurun malın iadesini veya nakden tazminini talep etmesine gerek yoktur. Tazir cezasını gerektiren suçlarla ilgili bazı düzenlemelerde ise bir yaptırım olarak mağdurun zararının da giderileceği ifade edilmiştir⁴⁸. Burada da yine mağdurun zararın tazminini talep etmesi gerekmemektedir. Buna karşılık, 1879 tarihli Kanun-ı Muvakkat'ta, suç dolayısıyla uğranılan zararın tazmininin, bunun şahsî hak davası ile talep edilmesine bağlı olduğu hükmü bulunmaktadır. Anlaşılacağı üzere, şahsî hak davası, 1879 tarihli Kanun-ı Muvakkat'ta da düzenlenmiştir⁴⁹.

⁴⁵ **Üdeh** (2012a), s. 679, N. 471; Hâlbuki günümüz hukukunda, mağdurun, onun zararlarının tazmini için hukuk mahkemelerinde ayrıca bir dava ki, tazminat davası açması gerekmektedir. **Kahveci**, s. 199, 200.

Bununla birlikte, Ebû Hanîfe ve Mâlik'e göre, kısas affedilirken, diyet üzerinde de anlaşma yapılmamış ise kısas düşeceği gibi, artık diyet ödenmesi de gerekmez. Bk. **Karaman** (2019), s. 215, 216.

⁴⁶ **Üdeh** (2012a), s. 679, N. 471.

⁴⁷ Anlaşılacağı üzere, burada mağduriyetin giderilmesine yönelik bir yaptırım söz konusudur. Bununla birlikte, aynen veya nakden tazmin için had cezasının uygulanmamış olması gerektiği; zira cezanın ve tazminin bir arada bulunamayacağı da ifade edilmiştir. Bk. **Bilmen**, s. 412, 413, N. 791, 795, **Ekinci**, s. 316; **Şafak**, s. 167. Bu hususta aksi görüş ve bu görüşü ileri sürenler için bk. **Bilmen**, s. 414, N. 795; **Şafak**, s. 168.

⁴⁸ Örneğin bk. 1858 tarihli Ceza Kânûnname-i Hümayûnu m. 244 "... mutazzarr olan şahsın hakkı ifa ettirildikten sonra ..." , m. 245 "... hayvanat sâhibinin zararı tazmin ettirilir ..." , m. 246 "... Ve zarar ve ziyân tazmin ettirildikten sonra ..." , m. 247 "... vuku bulan zarar tazmin ettirildikten sonra ..." , m. 249 "... Ve mazarrat-ı vakıa tazmin ettirildikten sonra ..." . Madde hükümleri için bk. **Akgündüz, Ahmet** (2011) İslâm ve Osmanlı Hukûk Külliyyâtı, Birinci Cild: Kamu Hukuku: (Anayasa-İdare-Ceza-Usul-Vergi-Devletler Umumî), İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, s. 652, 653.

⁴⁹ 1879 tarihli Kanun-ı Muvakkat m. 1, m. 3 için bk. **Gökçen**, s. 203.

B. MAĞDURUN UĞRADIĞI ZARARIN GİDERİLMESİ KOŞULU VE YAPTIRIMI

Türk Ceza Hukukunda ve ceza muhakemesi hukukunda bazı müesseselerin uygulanabilmesi için gereken mağdurun uğradığı zararın giderilmesi koşulu, keza kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlardan biri olan mağdurun uğradığı zararın giderilmesi⁵⁰, mağdurun, ceza muhakemesi sürecine dâhil edilmesine ilişkin uygulamalar niteliğindedir. Zararın giderilmesi yaptırımı/koşulu ile birlikte hem mağdur, ceza muhakemesi sürecine dâhil edilmekte hem de failin, mağdura verdiği zararı gidermesi suretiyle işlediği suçtan pişmanlık duyması sağlanmakta, böylelikle onarıcı adalet anlayışına uygun hareket edilmiş olmaktadır⁵¹.

5237 numaralı Türk Ceza Kanunu'nun Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar başlığını taşıyan 50. maddesine göre, kısa süreli hapis cezasının, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesine çevrilmesi mümkündür.

Zararın giderilmesi; hapis cezasının ertelenmesi⁵², kamu davasının açılmasının ertelenmesi⁵³ ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması⁵⁴ müesseselerinde ise bir koşul olarak yer almaktadır. Hapis cezasının

⁵⁰ Öğretide **Özgenç**, kısa süreli hapis cezası yerine mağdurun zararının tazminine hükmedilmiş olması hâlinde, bunun bir tedbir olmadığı gibi, bir ceza veya diğer bir yaptırım da olmadığını ifade etmektedir. **Özgenç**, s. 716.

⁵¹ **Kaplan, Mahmut** (2015) "Onarıcı Adalet ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları", Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 5, S: 1, s. 60, 62, 83, 84.

⁵² TCK m. 51/2 – "Cezanın ertelenmesi, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi koşuluna bağlı tutulabilir. ..."

⁵³ CMK m. 171/3 – "(3) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için; ... d) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı ve Cumhuriyet savcısı tarafından tespit edilen zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir."

⁵⁴ CMK m. 231/6 – "(6) Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için; ... c) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi, gerekir. ..."

ertelenmesi müessesesinde zararın giderilmesi koşulu, diğer erteleme türlerindeki zararın giderilmesi koşulundan farklı olarak takdir niteliktedir⁵⁵. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasında ise zararın giderilmesi, bu müesseselerin uygulanabilmesinin zorunlu bir koşulu niteliğindedir. Bu nedenle, işlenen suç dolayısıyla mağdurun zararının ortaya çıktığı hâllerde, zarar giderilmeden erteleme kararı verilmesi mümkün değildir.

Bazı suçlarla ilgili olarak, fail, azmettiren veya yardım eden hakkında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabilmesi için zararın giderilmesinin bir koşul olarak öngörüldüğü hâller de bulunmaktadır. Örneğin, TCK m. 168/1'de ve m. 168/5'te, bu yönde hükümler yer almaktadır.

İslâm Ceza Hukukunda, mağdurun veya suçtan zarar görenin, suç dolayısıyla uğradığı zararın giderilmesi, bazı müesseselerin uygulanması açısından bir koşul değil, bilakis bir yaptırım türü olarak – ki diyet yaptırımı şeklinde – yer almaktadır⁵⁶. İslâm Ceza Hukukunda, mağdurun veya suçtan zarar görenin, suç dolayısıyla uğradığı zararın giderilmesi hususunda âkile ve kasâme müesseselerinin de incelenmesi gerekmektedir. Âkile, İslâm Ceza Hukukunda, kasten öldürme dışındaki öldürme suçlarında, fail dışında diyetin ödenmesine katılan, örneğin failin kan yoluyla akrabası olan kişiler anlamına

⁵⁵ **Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır**, s. 832; **Centel, Nur/Zafer, Hamide/Çakmut, Özlem** (2016) Türk Ceza Hukukuna Giriş, 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 652. Mamafih öğretilerde **Özgenç**, hapis cezasının ertelenmesi müessesesi açısından zararın giderilmesinin zorunlu koşul olduğu görüşündedir. Özgenç, bu görüşünde, TCK m. 51/2'de, zararın giderilmesi için kullanılan *tamamen* ibaresinden hareket etmektedir. Buna göre, işlenen suç dolayısıyla mağdur açısından bir zararın ortaya çıktığı hâllerde, bu zarar giderilmeden, hapis cezasının ertelenmesine karar verilemeyecektir. Çünkü zararın kısmen tazmini hâlinde hapis cezasının ertelenmesine karar verilemeyen bir sistemde, evleviyetle zararın hiç giderilmemesi hâlinde de hapis cezasının ertelenmesine karar verilemeyecektir. Bk. **Özgenç**, s. 739.

İşlenen suçun mağdur açısından bir zararı ortaya çıkarttığı hâllerde, failin pişmanlık duymasının sağlanması ve sorumluluk bilincinin kuvvetlendirilmesi için bu zarar giderilmeden erteleme kararı verilmemesi gerektiği, aksi bir uygulamanın, hakkaniyete uygun düşmeyeceği gibi, adil de olmayacağı yönünde bk. **Artuk/Gökçen/Alşahin/Çakır**, s. 832.

⁵⁶ **Kahveci**, s. 199; **Polat**, s. 201, 202.

gelmektedir⁵⁷. Kasâme ise bir bölgede, üzerinde öldürüldüğüne dair iz bulunan bir kişinin bulunması ve işlendiği düşünülen öldürme suçunun failinin belli olmaması hâlinde, o bölge halkından elli kişiye suçu işlemediklerine ve katili bilmediklerine dair yemin ettirilmesi, ardından da diyetin o bölge halkına ödettirilmesi demektir⁵⁸. Bu müesseselerin, modern ceza hukuklarına hâkim olan, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine aykırılık teşkil ettiğini ifade edenler olduğu gibi, bir sosyal kontrol mekanizması oluşturduğunu, keza sosyal dayanışmayı gerçekleştirdiğini ifade edenler de bulunmaktadır⁵⁹. Çalışma konusu açısından bu müesseseler incelendiğinde, suç dolayısıyla ortaya çıkan zararın bir şekilde, ama mutlaka giderilmesini sağladığına önemle işaret edilmelidir⁶⁰. Hakikaten failin zararı karşılayamayacak olması hâlinde bile, âkilesinin zararı ödemesi suretiyle, mağdurun/suçtan zarar görenin zararı

⁵⁷ Şafak, s. 102; Cin/Akyılmaz, s. 245; Aydın, s. 201, 202; Ekinci, s. 331.

⁵⁸ Bardakoğlu, Ali, TDV İslâm Ansiklopedisi, “Diyet”, <<https://islamansiklopedisi.org.tr/diyet>> s.e.t. 02.11.2020; Bilmen, s. 115, N. 104; Akşit, Mustafa Cevat (2015) İslâm Ceza Hukuku ve İnsânî Esasları, 2. Baskı, İstanbul, Gümüşev Yayıncılık, s. 139; Muhammed Ebu Zehra (1994) İslam Hukukunda Suç ve Ceza, 2, Tüfekçi, İbrahim (Çeviri), İstanbul, Kitabevi Yayınları, s. 508, N. 381; Cin/Akyılmaz, s. 245, 246; Üçok, Coşkun/Mumcu, Ahmet/Bozkurt, Gülnihal (2011) Türk Hukuk Tarihi, 15. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, s. 95; Ekinci, s. 332; Şafak, s. 118; Erdoğan, s. 293.

⁵⁹ Ekinci, s. 332; Akşit, s. 138; Şafak, s. 103, 120; Bilmen, s. 156, N. 239, 240, s. 267, N. 471, s. 268, N. 474; Üdeh (2012a), s. 684, 685, N. 472/b; Cin/Akyılmaz, s. 245; Üçok/Mumcu/Bozkurt, s. 95; Aydın, s. 201; Akman, s. 96; Erdoğan, s. 293. Nitekim öğretilerde Ekinci, akileyi, “âkile, aralarında yardımlaşma ve dayanışma bulunan, birbirlerinin hareketlerini murakabe etmesi ve yekdiğeriyle alâkadar olması lâzım gelen insanlar topluluğu” şeklinde tanımlamaktadır. Bk. Ekinci, s. 331; Aynı yönde tanımlama için bk. Şafak, s. 102.

⁶⁰ Bu noktada âkilenin yalnızca suçlunun akrabalarından ibaret olmadığı; suçlunun hiç âkilesinin olmadığı veya âkilesinin diyeti ödeyecek durumda olmadığı hâllerde, devlet hazinesinin akile yerine geçtiği ve zararın giderildiği belirtilmelidir. Yine kasâmede, kişinin, “umuma mahsus” bir yerde veya öyle bir yerde bir törenin icrası sırasında kalabalık arasında öldürülmesi söz konusuysa devletin yeteri kadar tedbir almaması sebebiyle diyet, devlet hazinesi tarafından ödenir. Şafak, s. 104, 120; Bilmen, s. 153, N. 237, s. 155, N. 238, s. 268, N. 474; Akman, s. 99.

mutlaka giderilmektedir⁶¹. Keza, kasâme müessesesi, öldürme suçlarında, suçun faili belli olmasa bile, diyetin mutlaka ödenmesini sağlamaktadır⁶².

Türk Ceza Hukukunda, İslâm Ceza Hukukundan farklı olarak, ceza muhakemesi sürecinde mağdurun zararın giderilmesine, özellikle CMK ile birlikte şahsî hak davasının da kaldırılmış olması nazarı itibara alındığında, yeterince önem verilmemektedir. Oysaki mahkûmiyete hükmedildiğinde, suç dolayısıyla ceza hukuku yaptırımlarına karar verilmişken, yine bu suç dolayısıyla ortaya çıkan zararının tazmini için mağdurdan hukuk mahkemelerinde ayrı bir dava açmasının beklenmesi, onun açısından bir külfettir ve onun âdeta yeniden mağdur olmasına yol açacaktır⁶³. Kanaatimizce, ceza davasına katılanın hakları arasında suç dolayısıyla ortaya çıkan zararın tazminine de yer verilmeli, talep hâlinde, suç dolayısıyla ortaya çıkan zararın tazminine de ceza mahkemesi tarafından karar verilmelidir. Böylelikle suç dolayısıyla uğradığı zararı tazmin ettirmek isteyen mağdurun, dava açılabilmesi için özel bir bilginin, keza, bu bilginin edinilebilmesi için de belirli bir zaman ve maliyetin gerektiği, davaların ise uzun sürdüğü hukuk mahkemelerinde⁶⁴

⁶¹ **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 20, N. 15; **Muhammed Ebu Zehra** (1994b), s. 48, N. 37; **Bilmen**, s. 156, N. 239, 240, s. 268, N. 473, 474; **Üdeh** (2012a), s. 684, 685, N. 472/b; **Akşit**, s. 138, 139; **Şafak**, s. 104, 105; **Akdemir**, s. 56, N. 97; **Büyükbaş, Nazım** (2017) “İslam Ceza Hukukunda Mağdurun ve Kamu Vicdanının Teskini”, Eren, Abdullah/Korkusuz, M. Refik (Editörler), İslam Ceza Hukuku Uluslararası Sempozyumu, C: 1, 30 Nisan-3 Mayıs 2015, İstanbul, Lale Yayıncılık, s. 470.

⁶² **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 21, N. 16; **Muhammed Ebu Zehra** (1994b), s. 508, N. 381, s. 521, N. 392, s. 547, 548, N. 412; **Şafak**, s. 120.

⁶³ Bu yöndeki bir eleştiri için bk. **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 29, N. 25/C; **Muhammed Ebu Zehra** (1994b), s. 46, N. 35; **Centel, Nur/Zafer, Hamide** (2017) Ceza Muhakemesi Hukuku, 14. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 918 (Öğretide **Centel/Zafer**, bu hususta “Mağdurun ceza muhakemesinde etkinliğini artıracak hükümler öngörüp, zararlarının giderilmesine ilişkin olanakları daraltmak tutarlı değildir.” ifadelerini kullanmaktadır.); **Kafes, Veli** (2011) “Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 60, S: 1, s. 128; **Açıkgözoğlu, Muhammet** (2000) Ceza Hukuku Açısından Teori ve Uygulamada Mağdur Kavramı, Ankara, Adil Yayınevi, s. 59.

⁶⁴ Bu hususta, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünün yayınlamış olduğu 2019 yılına ait Adli İstatistiklere bakıldığında, hukuk yargılamasında dosyaların ortalama görülme süresinin tüm mahkemelerin genelinde 280 gün olduğu görülmektedir. Mahkemeler özelinde ise bu

ayrı bir dava açması sorunu ortadan kaldırılmış olacaktır⁶⁵. Yine adalete olan güven duygusunu, sosyal barışı kuvvetlendireceği düşüncesiyle, özellikle öldürme ve yaralama suçlarında, mağdurun talepte bulunmasına rağmen failin suç dolayısıyla ortaya çıkan zararı tazmin edememesi hâlinde, bu zararın devlet tarafından giderilmesine yönelik düzenlemelerin yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir⁶⁶.

C. CEZA DAVASINA KATILMA

Suç teşkil eden fiillerin büyük bir kısmı, ilgili suçla korunan hukukî değerlerin sahibi olan belli bir kişinin mağduriyetine sebep olmaktadır. Diğer ifadeyle, suçların büyük bir çoğunluğunda, o suçun maddi unsurlarından birini, mağdur sıfatıyla belli bir kişi oluşturmaktadır. Bu noktada, her ne kadar, ceza davası, mağdurun, failden intikamı için bir araç değilse de suçla bir hukukî menfaatin ihlal edilmiş olması nazarı itibara alınarak, mağdura, ceza muhakemesi sürecinde daha geniş yer verilmelidir⁶⁷. Davaya katılma, bunun gerçekleştirilmesini sağlayan haklardan biridir. Katılma yoluyla, mağdur, ceza muhakemesi sürecinde daha önemli bir konum sahibi olmakta, ona, süreçte daha aktif olma imkânı tanınmış olmaktadır. Mağdur, açılmış bir ceza davasına katılmak suretiyle, maddi gerçeğe ulaşılması amacına hizmet edeceği gibi, kendi delillerini ortaya koyarak hem mağduriyetini dile getirebilecek hem de faile verilecek cezanın belirlenmesinde etkin rol oynayabilecektir⁶⁸.

---

süre, örneğin asliye hukuk mahkemelerinde 425 gün, asliye ticaret mahkemelerinde 547 gün, iş mahkemelerinde 555 gündür. Bk. **Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü** (2019) Adli İstatistikler, Ankara, <<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1062020170359HizmeteOzel-2019-bask%C4%B1-%C4%B0SA.pdf>> s.e.t. 17.11.2020, s. 140. Hâlbuki ceza yargılamasında dosyaların ortalama görülmesi süresi, örneğin, asliye ceza mahkemelerinde 289 gün, ağır ceza mahkemelerinde 260 gün olup, tüm mahkemelerin genelinde ise 270 gündür. **Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü**, s. 32.

⁶⁵ **Açıkgözoğlu**, s. 59, 60, 86; **Centel/Zafer**, s. 918.

⁶⁶ **Akdemir**, s. 83, 84, N. 152-154, s. 130, N. 267; **Karakaş Doğan, Fatma** (2011) “Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 95, s. 212, 213; **Bardakoğlu**, dn. 60.

⁶⁷ **Erem**, s. 67, N. 29.

⁶⁸ **Karakehya, Hakan** (2019) *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 3. Baskı, Eskişehir, Nisan Kitabevi, s. 497, 498.

CMK m. 238/1'e göre, katılma, kamu davasının açılmasından sonra mahkemeye dilekçe verilmesi veya katılma istemini içeren sözlü başvurunun duruşma tutanağına geçirilmesi suretiyle gerçekleşecektir. Katılma hakkına sahip olanlar, CMK m. 237/1'e göre, mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlardır. Mezkûr hükümde, mağdur ve suçtan zarar gören kavramlarına ayrı ayrı yer verilmiş olması, kanun koyucunun, suçtan dolaylı zarar gören kişilerin de katılma talebinde bulunmasını kabul edip etmediği yönünde bir meseleyi ortaya çıkarmaktadır. Belirtilmelidir ki, öğretide, suçtan zarar gören kavramının dar yorumlanması gerektiği görüşü hâkimdir⁶⁹. Buna karşılık, kanaatimizce, onarıcı adaletin ve mağdurun/suçtan zarar görenin, ceza muhakemesi sürecine mümkün olduğunca dâhil edilmesi anlayışının bir gereği olarak, suçun koruduğu hukukî değerle yakın veya daha doğru bir ifadeyle, haklı bir ilgisi bulunan kişilerin de kamu davasına katılma hakkına sahip olduğunun kabul edilmesi ve suçtan zarar gören kavramının bu kabul doğrultusunda yorumlanması gerekir⁷⁰.

İslâm Ceza Hukukunda, ceza davasına katılma hakkı bakımından, öğretide açık bir görüş belirtilmemiş olsa da örneğin kısas cezasında olduğu gibi, cezanın infazı sırasında suçtan zarar görenin hazır bulunma hakkının kabul edildiği bir sistemde, ceza davasına katılmanın da kabul edileceği evleviyetle ifade edilebilir⁷¹. Bu bağlamda, 1879 tarihli Kanun-ı Muvakkat'ta, ceza davasına katılma hakkına düzenleyen açık bir hüküm bulunmamakla birlikte, mağdurun/suçtan zarar görenin davada hazır bulunabileceğinin ifade edildiği hükümlerin bulunduğu söylenmelidir⁷².

⁶⁹ Şahin, Cumhuriyet (2017) Ceza Muhakemesi Hukuku I, 8. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 127; Centel/Zafer, s. 924.

⁷⁰ Koç, Ziya (2011) Ceza Muhakemesinde Katılan, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 106; Pamuk, s. 167, 168 (Öğretide Pamuk, Taner'in, işlenen herhangi bir suçtan dolayı kendisini zarar gören olarak kabul eden herkesin ceza davasına katılmasının mümkün olduğunu düşünmesi nedeniyle, aynı görüşü desteklediğini ifade etmektedir. Bk. Pamuk, s. 168; Taner, s. 114.).

⁷¹ Üdeh (2012b), s. 179, N. 169; Bilmen, s. 199, N. 306.

⁷² Örneğin bk. m. 174. Madde için bk. Gökçen, s. 233.

Ç. KANUN YOLLARINA BAŞVURMA HAKKI

CMK m. 234/1-b'de, mağdurun kovuşturma evresindeki haklarından birinin, davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma hakkı olduğu ifade edilmiştir. Belirtilmelidir ki, esas itibarıyla, mağdurun, her ne kadar bu kararlar kendisine tebliğ edilmeyecek olsa bile, katılmadan önceki kararlara karşı da kanun yollarına başvurma hakkı bulunmaktadır. CMK m. 241/2'ye göre, katılmadan önce verilmiş olan kararlar için Cumhuriyet savcısı için öngörülen süre, katılanın kanun yollarına başvurusu için de geçerlidir.

CMK'nın kamu davasına katılmaya ilişkin hükümlerine göre, katılanın, katılmasından sonra verilen kararlara karşı Cumhuriyet savcısına bağlı olmaksızın kanun yollarına başvurma imkânı bulunduğu gibi (CMK m. 242/1), katılma talebini veya kanun yolunu başvurusunu geri alma yetkisi de bulunmaktadır.

İslâm Ceza Hukukunda, mağdurun veya suçtan zarar görenin kanun yollarına başvurma hakkının bulunup bulunmadığı, İslâm hukukuna ilişkin Osmanlı uygulamasına göre belirlenecek olursa 1879 Kanun-ı Muvakkat öncesi dönem ve bu Kanun-ı Muvakkat ile başlayan dönem olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmelidir. 1879 Kanun-ı Muvakkat öncesi dönemde, kanun yollarına başvurma hakkı ile ilgili olarak, Divan-ı Hümayun'un âdeta bir temyiz mercii gibi, kadıların vermiş oldukları kararları incelemesi zikredilmelidir. Bu inceleme neticesinde kadıların kararlarının onanması veya bozularak yeniden hüküm verilmesi veya ilgili mahkemeye davanın yeniden görülmesi emri verilmesi söz konusu olmuştur⁷³. 1879 Kanun-ı Muvakkat'ta ise şahsî dava yoluyla ceza muhakemesi sürecini başlatan veya sürecin başlatılmasını sağlayan mağdurun, temyiz iddiasında bulunma hakkını düzenleyen hükümler

⁷³ **Cin/Akyılmaz**, s. 136; **Üçok/Mumcu/Bozkurt**, s. 259; **Akman**, s. 124; “Şer’i ceza davalarında temyize bir örnek: <<Parvas adlı bir şeriri siyaset eden sabık Rodos Beyi Ali Bey’in idam edilenin kardeşi tarafından vaki diyet talebinin kaale alınmamasına dair Rodos beyine, İstanköy ve Seferihisar kadılarına hüküm yazılıp...>>” Bk. **Mumcu, Ahmet** (1986) Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun, 2. Baskı, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, s. 95, 96, s. 96’da dipnot 112.

vazedilmiştir⁷⁴. Bu bağlamda, 1862 yılında şer'iyeye mahkemelerinin temyiz mercii olarak kurulan “Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyeye” ve 1838 yılında kurulan Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye ile bunun bünyesinde 1868 yılında yapılan düzenlemeler neticesinde ortaya çıkan Divan-ı Ahkâm-ı Adliye, birer temyiz mercii olarak zikredilmelidir⁷⁵.

III. MAĞDURUN CEZA MUHAKEMESİ SÜRECİNİ SONA ERDİREBİLMESİNİ SAĞLAYAN HAKLAR VE MÜESSESELER

A. ŞİKÂYETİN GERİ ALINMASI

Takibi şikâyete bağlı olan suçlarda, mağdurun, onun şikâyet hakkını kullanmasından sonra başlayan bir ceza muhakemesi sürecini, şikâyetini geri almak suretiyle sona erdirmesi mümkündür. Nitekim TCK m. 73/4'te, şikâyetin ceza muhakemesinin hangi evresinde geri alınabileceği⁷⁶ ve buna bağlanan hukukî sonuca ilişkin hüküm yer almaktadır. Buna göre, suçtan zarar gören, kovuşturma evresinde, şikâyetini geri alırsa artık ceza muhakemesi süreci

⁷⁴ 1879 Kanun-ı Muvakkat m. 324 – “*Cünha yahut kabahate dair son derecede verilen hükümler aleyhinde temyiz iddiası ya müdde-i şahsi veya müddeiumumi tarafından icra olunduğu hâlde istidaları madde-i sabıkada beyan olunduğu veçhile kaydedildikten başka müddeialehy tarafına tebliğ olunur. ...*” Bk. **Gökçen**, s. 258.

⁷⁵ **Cin/Akyılmaz**, s. 179, 184-186.

⁷⁶ TCK m. 73/4'te, her ne kadar, vazgeçme ibaresi kullanılmış olsa da bunun, geri alma şeklinde anlaşılması gerekmektedir. Şikâyetten vazgeçmede, şikâyet hakkı olan kişi, bu hakkını hiç kullanmamakta ve kullanmayacağına yönelik beyanda bulunmakta veya zımni olarak bunu ifade edici davranışlarda bulunmaktadır. Buna karşılık, şikâyetin geri alınmasında, şikâyet hakkı kullanılmakta; fakat daha sonra yapılan şikâyetin işleme konulmaması, ceza muhakemesi sürecine artık son verilmesi açık bir şekilde istenmekte veya zımni olarak bu durum ifade edilmektedir. Keza, şikâyetten vazgeçme, tek taraflı bir işlem olduğu ve şüphelinin/sanığın bunu kabul etmesi gerekmediği hâlde, şikâyetin geri alınmasının sonuç doğurabilmesi için geri almanın, sanık tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Diğer deyişle, şikâyetin geri alınması, iki taraflı bir işlemdir. Nitekim TCK m. 73/6'daki “(6) *Kanunda aksi yazılı olmadıkça, vazgeçme onu kabul etmeyen sanığı etkilemez.*” hükmüyle buna işaret edilmiştir. Sonuç itibarıyla, şikâyetten vazgeçme ile şikâyetin geri alınması birbirinden farklı kavramlardır. Bk. **Öztürk/Erдем**, s. 183, 184, N. 268, 269, 272; **Özgenç**, s. 913'te dipnot 410, s. 914. Öğretide Hakeri, şikâyetten vazgeçme yerine şikâyetten feragat, şikâyetin geri alınması yerine şikâyetten vazgeçme kavramlarını kullanmaktadır. Bk. **Hakeri**, s. 123, 124.

sonlandırılarak, davanın düşmesi kararı verilecektir. Bununla birlikte, hükmün kesinleşmesinden sonra, yani kovuşturma evresi, dolayısıyla ceza muhakemesi süreci sona erdikten sonra şikâyetin geri alınması, hukukî sonuç doğurmayacaktır⁷⁷. Hükümde açıkça ifade edilmemiş olmakla birlikte, şikâyetin, soruşturma evresinde geri alınması hâlinde, tabii olarak, ceza muhakemesi sürecine devam edilemeyecek, ceza muhakemesi süreci bu evrede sonlandırılacaktır. Öğretide bu durumda verilmesi icap eden kararın, kovuşturmaya yer olmadığı kararı olduğu ifade edilmiştir⁷⁸. Sonuç itibarıyla, şikâyetin, muhakeme koşulu olarak düzenlendiği hâllerde, mağdurun, şikâyetini geri alması ile ceza muhakemesi sürecini gerek soruşturma gerek kovuşturma evresinde sona erdirebilme yetkisi bulunmaktadır⁷⁹.

İslâm Ceza Hukukunda, şikâyetin geri alınması hakkının bulunup bulunmadığı, bazı suçlar açısından kabul edilen af ve sulh müesseseleri nazarı itibara alınarak incelenmelidir. Buna ilişkin açıklamalar, aşağıda uzlaştırma müessesesi başlığı altında yapılacaktır. Bununla birlikte, öz bir ifade olarak, İslâm Ceza Hukukunda da takibi şikâyete bağlı suçlarda, şikâyetin geri alınmasının mümkün olduğu ve geri almanın hukukî sonucunun, ceza muhakemesi sürecinin sona ermesi olduğu söylenmelidir⁸⁰.

⁷⁷ TCK m. 73/4 – “(4) Kovuşturma yapılabilmesi şikâyete bağlı suçlarda kanunda aksi yazılı olmadıkça suçtan zarar gören kişinin vazgeçmesi davayı düşürür ve hükmün kesinleşmesinden sonraki vazgeçme cezanın infazına engel olmaz.”

⁷⁸ Soruşturma evresinde şikâyetten vazgeçilmesi veya şikâyetin geri alınması hâlinde, CMK m. 172/1'e göre verilmesi icap eden karar, kovuşturmaya yer olmadığı karardır. Bk. **Özen, Mustafa** (2017) Öğreti ve Uygulama Işığında: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 27; **Çiftcioglu, Cengiz Topel** (2017) Açıklamalı Uygulama Örnekleriyle Savcılık Kurumunun Hukuki Statüsü Bağlamında: Cumhuriyet Savcısının Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Kararı ve Kararın Denetimi, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 117. Kanaatimizce, doğru adlandırmayla, bu durumda verilmesi icap eden karar, soruşturma işlemlerine son verilmesi karardır. Bk. **Kaşka, Hakan** (2019) Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturma Evresinin Sona Ermesi, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 85-95.

⁷⁹ **Şahin** (2017), s. 63.

⁸⁰ **Kahveci**, s. 129. Bununla birlikte, mağdur, faili affetse dahi, devletin, kamu düzenini korumak için tazir cezası uygulayabileceği, İslâm ceza hukukçularının çoğunluğunun görüşüdür. Bk. **Üdeh** (2012a), s. 112, N. 52, s. 271, 272, N. 198; **Akşit**, s. 56; **Karaman** (2016), s. 217, 218; **Cin/Akyılmaz**, s. 272; **Aydın**, s. 160, 202, 203; **Çolak**, s. 147; **Yılmaz**, s. 287.

B. UZLAŞTIRMA

Türk ceza muhakemesi hukuku açısından uzlaştırma, uzlaştırma kapsamına giren bir suç nedeniyle şüpheli veya sanık ile mağdur, suçtan zarar gören veya bunların kanuni temsilcisinin, CMK'daki ve Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği'ndeki usullere ve esaslara uygun olarak uzlaştırmacı tarafından anlaşıtırlmaları suretiyle ceza uyuşmazlığının giderilmesi sürecini ifade etmektedir⁸¹. Uzlaştırma, ceza hukuklarında yeni bir adalet anlayışı olarak bahsedilen onarıcı adaletin tezahürü niteliğinde olan bir müessesedir. Bu adalet anlayışında, klasik ceza hukuku anlayışından farklı olarak, fail merkezli değil, mağdur odaklı bir ceza muhakemesi süreci söz konusudur. Böylelikle mağdur hem süreci yöneten yani sürecin merkezindeki kişi olmakta hem de ceza muhakemesi sürecinde onun zararlarının giderilmesi amacı doğrultusunda hareket edilmektedir. Bu bağlamda, mağdur, örneğin, uzlaştırma müzakereleri için yerin ve zamanın kararlaştırılmasında aktif rol oynayabilmekte, uzlaştırma müzakerelerine bizzat katılabilmekte, müzakerelerde faille karşı karşıya gelebilmekte ve ona soru yöneltebilmekte, müzakere sürecinde zararlarının giderilmesini isteyebilmekte ve koşullarının yerine getirilmesi üzerine veya herhangi bir koşul ileri sürmeksizin uzlaşmayı serbest iradesiyle kabul edebilmekte ve nihayet bu şekilde ceza muhakemesi sürecini sonlandırabilmektedir⁸².

İslâm Ceza Hukukunda, uzlaştırma müessesesinin veya buna benzer bir müessesenin var olup olmadığı hususunda, af ve sulh müesseselerinin incelenmesi ve bu incelemenin suçlar açısından kabul edilen üçlü ayrıma göre yapılması gerekmektedir. Hemen ifade edilmelidir ki, burada af ile kastedilen, günümüz ceza hukukunda olduğu gibi TBMM'nin ilanına karar vermeye yetkili olduğu genel veya özel af veya Cumhurbaşkanı'nın karar vermeye yetkili olduğu

⁸¹ Ceza Muhakemesinde Uzlaştırma Yönetmeliği m. 4/1-k.

⁸² **Çetintürk, Ekrem** (2017) Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 71-73; **Eryılmaz, Mesut Bedri** (2012) Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 33; **Karakehya**, s. 449; **Alan Akcan, Esra** (2014) "Ceza Hukukunda Mağdurun Korunmasına Yönelik Düzenlemeler", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 16, Özel Sayı: Prof. Dr. Hakan PEKCANİTEZ'e Armağan, s. 3973, 3974; **Değirmenci, Olgun** (2008) "Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 77, s. 79, 80.

özel af değil; mağdurun/suçtan zarar görenin af yetkisidir. Af ile ceza muhakemesi sürecinin sona erdirilmesinde, had veya kısas ve bir görüşe göre aynı zamanda diyet veya tazir cezasının tamamen kaldırılması söz konusudur⁸³. Sulh yoluyla ceza muhakemesi sürecinin sona erdirilmesi ise kısas ve diyet cezasını gerektiren suçlarda kısasın uygulanmaması şeklinde mümkün olmakta⁸⁴ ve sulh, bir bedel karşılığında diyetin tamamı, bir kısmı veya daha fazlası üzerinde anlaşma yapılarak sürecin sona erdirilmesini ifade etmektedir⁸⁵. Diğer deyişle, sulh, mağdurun veya onun mirasçılarının, fail ile bir bedel üzerinde anlaşarak, ceza muhakemesi sürecini sona erdirebilmesini sağlayan bir müessesedir⁸⁶.

Af ve sulh müesseseleri doğrultusunda, öncelikle, had cezasını gerektiren suçlara bakılacak olursa had suçlarından olan hırsızlık suçunda, bazı İslâm hukukçuları tarafından kovuşturma başlamadan, daha açık ifadeyle, suç işlendiği iddiası yetkili merciler önüne götürülmeden önce, affın mümkün olduğuna ilişkin görüşler ileri sürülmüştür⁸⁷. Keza, bir görüşe göre, zina iftirası

⁸³ Üdeh (2012a), s. 112, N. 52, s. 775, N. 534; Karaman (2019), s. 230; Akşit, s. 170; Şafak, s. 66; Cin/Akyılmaz, s. 265; Çolak, s. 133, 147, 220; Polat, s. 212; Yiğit, Yaşar (2012) İslâm Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü, Ankara, Sistem Ofset Yayıncılık, s. 294, 295, 299.

⁸⁴ Tazir cezasını gerektiren suçlarda, kişi hakkına yönelik bir suçun söz konusu olması hâlinde de sulh müessesesinin uygulanma alanı bulabileceği yönünde bk. Bilmen, s. 462, N. 909/(9); Yiğit, s. 294.

⁸⁵ Karaman (2019), s. 230; Karaman (2016), s. 231; Üdeh (2012a), s. 772, N. 531; Üdeh (2012b), s. 200, N. 190; Muhammed Ebu Zehra (1994b), s. 505, N. 379; Çolak, s. 221; Yiğit, s. 293; Yılmaz, s. 270, 291.

⁸⁶ Muhammed Ebu Zehra (1994b), s. 504, N. 379; Bilmen, s. 204, N. 311; Akşit, s. 171; Şafak, s. 83; Kahveci, s. 196; Yaman/Çalış, s. 99; Polat, s. 213; İslâm hukukçuları arasında, bu hususta farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, kısastan diyet karşılığında vazgeçilmesi, bir sulh akdidir. Buna karşılık, diğer görüşe göre, burada da af müessesesi söz konusudur. Bk. Üdeh (2012a), s. 774, N. 534; Üdeh (2012b), s. 191, 192, N. 183, s. 201, N. 191; Muhammed Ebu Zehra (1994b), s. 504, N. 378; Şafak, s. 82; Avcı (2018), s. 289, 290; Çolak, s. 204, 221; Yiğit, s. 291, 299; Yılmaz, s. 269, 292; Polat, s. 160.

⁸⁷ Muhammed Ebu Zehra (1994a), s. 61, N. 65, s. 85, N. 91; Avcı (2018), s. 284; Akalın (2019), s. 72; Yiğit, s. 297; Yaman/Çalış, s. 98; Yılmaz, s. 179. Buna karşılık, İslâm hukukçularının çoğunluğunun görüşüne göre, hükmün kesinleşmesinden sonra af, artık hüküm doğurmayacak, had cezasının uygulanmasına engel teşkil etmeyecektir. Bk. Muhammed Ebu Zehra (1994a), s. 59, N. 63, s. 61, N. 65, s. 85, N. 92; Akalın (2019), s. 73; Çolak, s. 145, 220.

suçunda da suçlunun affedilmesi mümkündür⁸⁸. Bu noktada affin, şikâyetin geri alınması anlamına geldiği, diğer deyişle, affin, şikâyetin geri alınması hakkı olarak, keza mağdurun fail ile uzlaşması olarak yorumlanabileceği söylenmelidir. Kısas ve diyet cezasını gerektiren suçlardaki af ve sulh müesseselerinin de uzlaştırma müessesesine benzer müesseseler olarak mütalaa edilmesi mümkündür. Bu suçlarla, kişi hakkının, kamu hakkına nazaran daha yoğun bir şekilde korunduğu kabul edildiği için kısas ve diyet suçlarıyla ilgili muhakeme sürecinin, mağdur tarafından af veya sulh yoluyla sona erdirilebilmesi kabul edilmiştir⁸⁹. Tazir cezasını gerektiren suçlarda ise kişi hakkının kamu hakkına nazaran daha yoğun bir şekilde korunduğu suç söz konusu olduğunda, yine mağdurun af yetkisi kabul edilmiştir⁹⁰.

Kanaatimizce Türk Ceza Hukukunda da mağdurun menfaatinin daha ağır olduğu uzlaştırma müessesesine tabi tutulan suçlarda, mağdur, mahkûmiyet hükmünün, diğer ifadeyle, cezanın infazı sürecine dâhil edilmelidir. Bunun, toplumsal barışa katkı sağlama başta olmak üzere, ceza infaz kurumlarının doluluk oranının azalması, bireylerin, ceza infaz kurumlarının olumsuz etkilerinden korunması gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkaracağı açıktır. Mağdurun affının, mezkûr suçlarda ceza ilişkisini sona

⁸⁸ **Bilmen**, s. 363, N. 647; **Karaman** (2016), s. 203; **Yaman/Çalış**, s. 98; **Polat**, s. 255. Bununla birlikte, zina iftirası suçunda, mağdurun af yetkisinin bulunmadığını ileri sürenler olduğu gibi, affin, meselenin mahkemeye intikalinden önce olabileceğini ifade edenler de bulunmaktadır. Bk. **Üdeh** (2012b), s. 550, 551, N. 570; **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 62, N. 66, s. 87, N. 93; **Bilmen**, s. 362, 363, N. 646, 647; **Şafak**, s. 153; **Cin/Akyılmaz**, s. 253; **Aydın**, s. 192; **Karaman** (2016), s. 203; **Ekinci**, s. 315; **Çolak**, s. 117, 145, 220; **Polat**, s. 87; **Yiğit**, s. 66, 67, 297.

⁸⁹ **Üdeh** (2012a), s. 110, N. 51, s. 111, N. 52, s. 677, N. 471, s. 772, N. 531, s. 773, N. 534; **Bilmen**, s. 204, N. 311, s. 206, N. 315; **Karaman** (2019), s. 214; **Ekinci**, s. 311, 327; **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 95, N. 102; **Muhammed Ebu Zehra** (1994b), s. 497, N. 372, s. 504, N. 379; **Şafak**, s. 66, 81; **Yaman/Çalış**, s. 83, 98, 99; **Çolak**, s. 80, 133, 145, 220; **Karaman** (2016), s. 208, 231; **Kahveci**, s. 126, 264, 270; **Akalın** (2016), s. 45; **Yiğit**, s. 292; **Polat**, s. 151, 159, 220; **Yılmaz**, s. 227, 286, 287.

⁹⁰ **Bilmen**, s. 462, N. 909/(9); **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 110, N. 120; **Üdeh** (2012a), s. 112, N. 52, s. 775, N. 535; **Akşit**, s. 75, 90; **Karaman** (2019), s. 230; **Karaman** (2016), s. 217, 231; **Ekinci**, s. 334; **Aydın**, s. 183; **Yaman/Çalış**, s. 84, 98; **Çolak**, s. 145, 220; **Polat**, s. 189; **Yiğit**, s. 299.

erdirci bir hâl olarak düzenlenmesi, bu kapsamda yapılabilecek değişikliklerden biridir⁹¹. Keza, şikâyete tabi olan suçlarda, şikâyetin geri alınmasının, cezanın infazı sürecinde de infazı sona erdirmek şeklinde etkili olduğunun kabul edilmesi yapılabilecek değişikliklerden bir diğeridir.

SONUÇ

Suç teşkil eden bir fiilin işlendiğine ilişkin şüphenin yetkili mercilerce öğrenilmesinden itibaren, bu şüphenin yenilmesine kadarki süreci oluşturan ceza muhakemesi sürecinde⁹² ve bu süreç sonunda eğer belli bir yaptırıma veya yaptırımlara mahkûmiyet kararı verilecekse bu yaptırımların infazında, keza amaçlarında, tabii olarak suçu işleyen kişiye yani faile odaklanılmıştır. Bu anlamda, mağdur/suçtan zarar gören, yürütülen ceza muhakemesi sürecinde ve eğer karar verilmişse yaptırımların infazı aşamasında, hiç değilse faile göre arka planda yer almaktadır. Güncel gelişmeler, özellikle İngiliz-Amerikan kökenli onarıcı adalet uygulamaları, bu anlayışın değişmesine neden olmuştur⁹³.

Mağdurun, Türk ceza muhakemesinde, ceza muhakemesi sürecinin başlangıcından kesin hükme ulaşıncaya kadar, sahip olduğu haklarla etkin/aktif bir şekilde bulunabileceğinin söylenmesi mümkündür. Mağdur, kesin hükümden sonra ise infazı gereken bir hükmün infazından bağımsız olarak veya bu tür bir hüküm bulunmasa bile korunma, psiko-sosyal destek programlarından yararlanma gibi bazı haklara sahiptir. Bu bağlamda, öncelikle, 1982 Anayasası m. 36/1'de düzenlenmiş olan hak arama hürriyetinin zikredilmesi gerekir. Mezkûr hükme göre, “*Herkes, meşru vasıta ve yollardan*

⁹¹ **Özgenç, İzzet/Bayraktarlı, İhsan Yılmaz** (2019) “İnfaz Kurumlarındaki Hükümlü Sayısındaki Artış Sorunu ve Çözüm Önerisi”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: XXIII, S: 1, s. 139.

⁹² **Yurtcan, Erdener** (2017) Ceza Yargılaması Hukuku, 14. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 4.

⁹³ **Cihan, Erol/Yenisey, Feridun** (1996) Ceza Muhakemesi Hukuku: Genel Hükümler, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 94; **Avcı, Mustafa** (2016) “Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 24, S: 1, s. 11; **Değirmenci**, s. 35, 36; **Kafes**, s. 85; **Uslu, Ferhat** (2013) “Çağdaş Ceza Adaleti İçinde Mağdur”, Ankara Barosu Dergisi, S: 4, s. 244-247. İslâm Ceza Hukukuna ilişkin klasik eserlerde teşeffi olarak ifade edilen mağdurun tesellisinin, onarıcı adalet anlayışının çok önceden sistemleşmiş şekli olduğu yönünde bk. **Büyükbaş**, s. 472.

faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.” Hak arama, ceza muhakemesi sürecinde mağdurun da kendisinden yararlanabileceği bir hürriyettir.

Mağdur haklarına ilişkin bir diğer genel düzenleme ise CMK m. 234'te yer almaktadır. Mezkûr hükme göre, mağdurun, a) soruşturma evresinde; delillerin toplanmasını isteme, soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme, vekili bulunmaması hâlinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, CMK m. 153'e uygun olmak koşuluyla vekili aracılığı ile soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme, Cumhuriyet savcısının, iddianame düzenlenmesine yer olmadığı kararına karşı başvuruda bulunma (CMK'daki ifade ediliş şekliyle, kovuşturmaya yer olmadığı yönündeki kararına kanunda yazılı usule göre itiraz hakkını kullanma), b) kovuşturma evresinde; duruşmadan haberdar edilme, kamu davasına katılma, tutanak ve belgelerden örnek isteme, tanıkların davetini isteme, vekili bulunmaması hâlinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma ve haklarını öğrenme hakkı gibi bir dizi hakkı vardır. Keza, mağdurun, on sekiz yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz veya meramını ifade edemeyecek derecede malûl olması ve bir vekilinin de bulunmaması hâlinde, istemi aranmaksızın kendisine bir vekil görevlendirileceğine ilişkin, CMK m. 234/2'de bir düzenleme bulunmaktadır.

Mağdurun sahip olduğu haklara ilişkin düzenlemeler, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde de yer almaktadır. Bu yönetmelikte hem mağdurun ceza muhakemesi sürecinde aktif olmasını sağlayan⁹⁴ hem de mağdurun sahip olduğu bazı hakları⁹⁵ düzenleyen hükümler bulunmaktadır.

⁹⁴ Örneğin, Yönetmeliğin 38. maddesine göre, sosyal araştırma raporu, şüpheli veya sanık ile bunların aile ve sosyal çevreleriyle görüşülerek hazırlanacak, gerekli görülmesi hâlinde mağdur ile de görüşülebilecektir. (Yönetmelik m. 38/3)

⁹⁵ Bu bağlamda, Yönetmeliğin altıncı kısmının *Mağdurun ve Aile Bireylerinin Korunması* başlığını taşıdığı söylenmelidir.

Soruşturma veya kovuşturma evresinde suç mağdurlarına tanınan haklar ile sağlanan hizmetlere ve yardımlara ilişkin esasları ve bu hizmetlerin yerine getirilmesine dair görev, yetki ve sorumlulukları düzenleme amacı taşıyan Mağdur Hakları Kanunu ise bir tasarı hâlinde kalmıştır. Bununla birlikte, Türk hukukunda, mağdur haklarına verilen önemi göstermesi bakımından, Tasarının bu başlık altında zikredilmesi gerekir⁹⁶. Belirtilmelidir ki, mezkûr Tasarıdaki hükümlerin birçoğuyla aynı hükümleri içeren 63 numaralı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 10 Haziran 2020 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak aynı tarihte yürürlüğe girmiştir. Bu noktada, 63 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin, suç mağdurlarına sağlanan hizmetlere ve yardımlara ilişkin esasların ve bu hizmetlerin yerine getirilmesine dair görev, yetki ve sorumlulukların düzenlendiği önemli bir metin olduğu söylenmelidir.

Türk ceza mevzuatı, mağdur haklarına ilişkin genel ve özel düzenlemeler açısından değerlendirildiğinde, mağdurun, ceza muhakemesi sürecinin başlatılmasından, bu sürecin bir kesin hükümlerle sona ermesine kadar sürece etkin bir şekilde katılabildiği görülmektedir. Şüphesiz ki, bu durum, kanun koyucunun mağdur haklarına önem verdiğini göstermektedir⁹⁷.

İslâm Ceza Hukukunda ise cezanın amaçlarında, mağdur da dikkate alınmaktadır. Cezalandırma ilişkisinin fail ile Devlet arasında olması, ceza hukukunun, kamu hukuku karakterli olması, kamu hukukunun bir alt disiplini olması, cezanın amaçlarında mağdurun tamamen unutulmasını, onun bu hukuk disiplininin tamamen dışlanmasını gerektirmemektedir. Nitekim yukarıda zikredilen farklı haklar ve müesseseler, mağdurun, bu hukuk disiplininde, bir süje olarak yer almasını sağlamaya yöneliktir. İslâm Ceza Hukukunda, bunların yanı sıra, cezanın amaçları bağlamında da mağdurun gerek faile gerek ceza hukuku yaptırımlarına hükmeden ve bunları infaz eden

---

⁹⁶ Öğretide **Karakaş Doğan**'a göre, Tasarı, iç hukukun, 1 Şubat 1988 tarihinde yürürlüğe giren Şiddet Suçu Mağdurlarının Zararlarının Tazmin Edilmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne uygun hâle gelmesini sağlayacaktır. Ayrıca metnin kanunlaşması hâlinde, bu kanun, suç mağdurlarının korunmasını sağlayan en derli toplu düzenleme olacaktır. Bk. **Karakaş Doğan**, s. 231.

⁹⁷ **Değirmenci**, s. 84.

mercilere karşı öç alma duygusunun oluşmaması, verilen hükümlerle şahsî öç alma; diğer deyişle, intikam duygularının bastırılması, adaletin tecelli ettiğine inanması sağlanarak, örneğin, hukuk dışı yollarla adalet aramaması için⁹⁸ mağdur dikkate alınmaktadır.

Kanaatimizce, İslâm Ceza Hukukunda, ceza hukuku yaptırımlarının amaçları bakımından mağdurun da dikkate alınmış olması, suçlarla ilgili yürütülecek muhakeme sürecini mağdurun başlatabilmesini veya bu muhakeme sürecine dâhil olabilmesini veya bu muhakeme sürecini sona erdirebilmesini sağlayan bazı hakların ve müesseselerin kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur. Mezkûr sonuç, had cezasını gerektiren suçlardan hırsızlık ve zina iftirası suçlarında, kısas ve diyet cezasını gerektiren suçlarda, kişi haklarının daha yoğun korunduğu tazir cezasını gerektiren suçlarda, muhakeme sürecinin şikâyet ile başlayabilmesi, keza, bu suçlarda muhakeme

⁹⁸ **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 19-21, N. 14-16 (Bununla birlikte, İslâm Ceza Hukukunun bu husustaki genel felsefesinin ortaya konulması açısından, İslâm Ceza Hukuku öğretisinde **Muhammed Ebu Zehra**'nın şu ifadeleri de zikredilmelidir: “*Bu ifadeler İslâm’da ceza felsefesine işaret etmektedir. Buna göre kul hakları ile ilgili cezalar, ya da daha doğru bir ifade ile kişilere yönelik suçlarda ceza verilirken, işlenen suç ile verilecek cezanın eşitliği gözetilmektedir. Çünkü verilecek ceza, suçun mağdurda bıraktığı izi ve eseri ile suçluya verilecek cezanın etkisinin ve aleyhine suç işlenen yerin (organ veya beden) tazminatının kıyaslanması ile verilmektedir. Suçun topluma yönelik işlendiği durumlarda ceza bizzat fiile karşılık verilmektedir. Fiilin genel kamuoyunda meydana getirdiği etkiye, onların durumlarına, namuslarına ve akıllarına olan etkisine göre verilmektedir.*” Bk. **Muhammed Ebu Zehra** (1994a), s. 88, N. 94; Ayrıca bk. **Muhammed Ebu Zehra** (1994b), s. 46, N. 35.); **Muhammed Ebu Zehra** (1994b), s. 47, N. 36, s. 522, N. 393, s. 547, s. 548, N. 412; **Ekinci**, s. 303; **Şafak**, s. 61; **Cin/Akyılmaz**, s. 244; **Avcı** (2018), s. 304; **Nouredine, Hamadi** (2017) “İslam Ceza Hukukunda Cezalandırma Kurallarının Hedefleri”, Eren, Abdullah/Korkusuz, M. Refik (Editörler), İslam Ceza Hukuku Uluslararası Sempozyumu, C: 1, 30 Nisan-3 Mayıs 2015, İstanbul, Lale Yayıncılık, s. 102; **Büyükbaş**, s. 458, 465, 466, 473; **Korkmaz, Fahrettin/Kurban, Yasin** (2017) “İslam Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler”, Eren, Abdullah/Korkusuz, M. Refik (Editörler), İslam Ceza Hukuku Uluslararası Sempozyumu, C: 1, 30 Nisan-3 Mayıs 2015, İstanbul, Lale Yayıncılık, s. 585, 586; **Kahveci**, s. 30, 31; **Çolak**, s. 98, 99; **Akalın** (2016), s. 63; **Polat**, s. 28; **Yiğit**, s. 46.

sürecinin af ile⁹⁹ veya af ve sulh ile sona erdirilebilmesi hususlarında açıkça görünmektedir. Aynı şekilde, âkile ve kasâme müesseseleri yoluyla mağdura diyetin mutlaka ödenmesinin istihdaf edilmiş olması, bu sonucun bir diğer görünümüdür¹⁰⁰.

Bir karşılaştırma yapıldığında hem Türk Ceza Hukukunda hem de İslâm Ceza Hukukunda mağdura ceza muhakemesi sürecinde etkin bir şekilde yer alma imkânı verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, Türk Ceza Hukukunda, mağdurun ceza muhakemesi sürecindeki konumunun kuvvetlendirilmesi için ceza muhakemesi sürecinde mağdurun zararının giderilmesine, keza, mağdurun menfaatinin daha ağır olduğu uzlaştırma müessesesine tabi tutulan suçlarda, mağdurun, mahkûmiyet hükmünün, diğer ifadeyle cezanın infazı sürecine dâhil edilmesine yönelik düzenlemeler yapılması isabetli olacaktır.

---

⁹⁹ Kişi hakkının kamu hakkına nazaran daha yoğun korunduğu suçlarda, mağdurun af yetkisi kabul edilmiştir. **Akalın** (2016), s. 50. Bunun, İslâm hukukunda mağdurun iradesine saygının ön planda tutulduğu olarak yorumlanması söz konusudur. **Yılmaz**, s. 313.

¹⁰⁰ **Bilmen**, s. 156, N. 239, 240, s. 268, N. 474; **Akşit**, s. 138, 139.

KAYNAKÇA

- Açıkgozöglü, Muhammet** (2000) Ceza Hukuku Açısından Teori ve Uygulamada Mağdur Kavramı, Ankara, Adil Yayınevi.
- Akalın, Adnan** (2016) İslâm Hukukunda Devlete İsyân Suçu, Ankara, Fecr Yayınları.
- Akalın, Adnan** (2019) İslam Hukukunda Hırsızlık Suçu – Çalınan Mal İle İlgili İhtilaflar –, İstanbul, Hiperyayın.
- Akbulut, Berrin** (2017) Ceza Hukuku Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Akdemir, Süleyman** (1988) Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması: sosyal gruplaşmaya yönelik yeni bir yaklaşım, İzmir, Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayınları.
- Akgündüz, Ahmet** (2011) İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı, Birinci Cild: Kamu Hukuku: (Anayasa-İdare-Ceza-Usul-Vergi-Devletler Umumî), İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Akman, Mehmet** (2004) Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması, İstanbul, Eren Yayıncılık.
- Aksar, Yusuf** (2019) Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk – II, 5. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Akşit, Mustafa Cevat** (2015) İslâm Ceza Hukuku ve İnsânî Esasları, 2. Baskı, İstanbul, Gümüşev Yayıncılık.
- Alan Akcan, Esra** (2014) “Ceza Hukukunda Mağdurun Korunmasına Yönelik Düzenlemeler”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 16, Özel Sayı: Prof. Dr. Hakan PEKCANİTEZ’e Armağan, s. 3949-3997.
- Artuk, M. Emin/Gökçen, Ahmet/Alşahin, M. Emin/Çakır, Kerim** (2017) Ceza Hukuku Genel Hükümler, 11. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Avcı, Mustafa** (2017) “İslam Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi”, Eren, Abdullah/Korkusuz, M. Refik (Editörler), İslam Ceza Hukuku

Uluslararası Sempozyumu, C: 1, 30 Nisan-3 Mayıs 2015, İstanbul, Lale Yayıncılık, s. 442-455.

Avcı, Mustafa (2016) “Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 24, S: 1, s. 7-36.

Avcı, Mustafa (2018) Osmanlı Ceza Hukuku – I – Genel Hükümler, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.

Aydın, M. Âkif (2013) Türk Hukuk Tarihi, 11. Basım, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Bilmen, Ömer Nasuhi (1996) Fıkıh Terimleri Ansiklopedisi -İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu-, 3, Yücesoy, Hayrettin/Kılıç, Mehmet/Tığ, Ramazan/Tarı, Davut (Sadeleştirenler), Ankara, Gündüz Gazetesi.

Bozdağ, Ahmet (2017) “Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdurun Hukuki Yardım Alma Hakkı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 132, s. 121-146.

Büyükbaş, Nazım (2017) “İslam Ceza Hukukunda Mağdurun ve Kamu Vicdanının Teskini”, Eren, Abdullah/Korkusuz, M. Refik (Editörler), İslam Ceza Hukuku Uluslararası Sempozyumu, C: 1, 30 Nisan-3 Mayıs 2015, İstanbul, Lale Yayıncılık, s. 456-475.

Centel, Nur/Zafer, Hamide (2017) Ceza Muhakemesi Hukuku, 14. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Centel, Nur/Zafer, Hamide/Çakmut, Özlem (2016) Türk Ceza Hukukuna Giriş, 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Cihan, Erol/Yenisey, Feridun (1996) Ceza Muhakemesi Hukuku: Genel Hükümler, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Cin, Halil/Akyılmaz, Gül (2018) Türk Hukuk Tarihi, 10. Baskı, Konya, Sayram Yayınları.

Çetintürk, Ekrem (2017) Onarıcı Adalet ve Ceza Adalet Sisteminde Uzlaştırma, Ankara, Adalet Yayınevi.

Çiftcioğlu, Cengiz Topel (2017) Açıklamalı Uygulama Örnekleriyle Savcılık Kurumunun Hukuki Statüsü Bağlamında: Cumhuriyet Savcısının

- Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Kararı ve Kararın Denetimi, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Çolak, Abdullah** (2019) İslâm Ceza Hukuku, 3. Baskı, İstanbul, Hikmetevi Yayınları.
- Değirmenci, Olgun** (2008) “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 77, s. 33-86.
- Demirbaş, Timur** (2020) Ceza Hukuku Genel Hükümler, 15. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Dönmezer, Sulhi/Erman, Sahir** (1986) Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt: II, 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Ekinci, Ekrem Buğra** (2018) İslâm Hukuku Umûmî ve Husûsî Hükümler, 3. Baskı, İstanbul, Arı Sanat Yayınevi.
- Erdoğan, Mehmet** (2016) Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, 6. Baskı, İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Erem, Faruk** (1978) Ceza Usulü Hukuku, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası.
- Eryılmaz, Mesut Bedri** (2012) Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Gökçen, Ahmet** (1994) “1296 (1879) Tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatı”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 4, S: 1-2 Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nda Yapılan Son Değişiklikler Sempozyumu Özel Sayısı, s. 203-288.
- Gündoğdu, Raşit/Adıgüzel, Niyazi/Önal, Ebul Faruk** (2011) Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle) Şemseddin Sami, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık.
- Hakeri, Hakan** (2020) Ceza Hukuku Genel Hükümler, 23. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.
- İçel, Kayıhan** (2016) Ceza Hukuku Genel Hükümler, Yenilenmiş Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

- Kafes, Veli** (2011) “Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 60, S: 1, s. 83-156.
- Kahveci, Nuri** (2019) Ana Hatlarıyla İslâm Ceza Hukuku, İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Kangal, Zeynel T.** (2019) Kabahatler Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Kaplan, Mahmut** (2015) “Onarıcı Adalet ve Türk Ceza Hukukuna Yansımaları”, Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 5, S: 1, s. 59-86.
- Karakaş Doğan, Fatma** (2011) “Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 95, s. 197-234.
- Karakehya, Hakan** (2019) Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Baskı, Eskişehir, Nisan Kitabevi.
- Karaman, Hayreddin** (2016) Mukayeseli İslâm Hukuku I, 9. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Karaman, Hayreddin** (2019) Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku (Cilt 1) Giriş ve Amme Hukuku, 20. Basım, İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Kaşka, Hakan** (2019) Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturma Evresinin Sona Ermesi, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Kılıçoğlu, Ahmet M.** (2017) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 21. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan** (2020) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 13. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Koç, Ziya** (2011) Ceza Muhakemesinde Katılan, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Korkmaz, Fahrettin/Kurban, Yasin** (2017) “İslam Ceza Felsefesi Açısından Hapis Cezası Üzerine Düşünceler”, Eren, Abdullah/Korkusuz, M. Refik

- (Editörler), İslam Ceza Hukuku Uluslararası Sempozyumu, C: 1, 30 Nisan-3 Mayıs 2015, s. 582-600.
- Kunter, Nurullah** (1949) Suçun Kanunî Unsurları Nazariyesi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İsmail Akgün Matbaası.
- Kunter, Nurullah** (1954) Suçun Maddî Unsurları Nazariyesi: (Hareket – Netice – Sebebiyet alâkası), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İsmail Akgün Matbaası.
- Kunter, Nurullah** (1989) Muhakeme Hukuku Dalı Olarak: Ceza Muhakemesi Hukuku, 9. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Muhammed Ebu Zehra** (1994) İslam Hukukunda Suç ve Ceza, 1, Tüfekçi, İbrahim (Çeviri), İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Muhammed Ebu Zehra** (1994) İslam Hukukunda Suç ve Ceza, 2, Tüfekçi, İbrahim (Çeviri), İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Mumcu, Ahmet** (1986) Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun, 2. Baskı, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları.
- Nouredine, Hamadi** (2017) “İslam Ceza Hukukunda Cezalandırma Kurallarının Hedefleri”, Eren, Abdullah/Korkusuz, M. Refik (Editörler), İslam Ceza Hukuku Uluslararası Sempozyumu, C: 1, 30 Nisan-3 Mayıs 2015, İstanbul, Lale Yayıncılık, s. 88-122.
- Oğuzman, M. Kemal/Öz, M. Turgut** (2017) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt: II, 13. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık.
- Osmanağaoğlu-Karahasanoğlu, Cihan** (2016) Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.
- Ömeroğlu, Ömer** (1999) “Türk Ceza Yargılamasında Şahsi Dava ve Gerekliği Sorunu” (Doktora), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar** (2020) Ceza Muhakemesi Hukuku, 13. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Özen, Mustafa** (2017) Öğreti ve Uygulama Işığında: Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, Adalet Yayınevi.

- Özgenç, İzzet** (2016) Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Özgenç, İzzet/Bayraktarlı, İhsan Yılmaz** (2019) “İnfaz Kurumlarındaki Hükümlü Sayısındaki Artış Sorunu ve Çözüm Önerisi”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: XXIII, S: 1, s. 129-139.
- Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan** (2020) Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan/Özbek, Veli Özer** (2002) Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 7. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sırma Gezer, Özge/Saygılar Kırıt, Yasemin F./Alan Akcan, Esra/Özaydın, Özdem/Erden Tütüncü, Efser/Altınok Villemin, Derya/Tok, Mehmet Can** (2020) Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Öztürk, Bahri (Editör), 14. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Pamuk, Gülfem** (2012) Türk ve Fransız Ceza Muhakemesi Hukuku'nda Mağdurun Makam Olarak Yeri, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Polat, Murat** (2019) İslâm Ceza Hukukunda Suç-Ceza Dengesi, Ankara, Astana Yayınları.
- Şafak, Ali** (1977) Mezheblerarası Mukâyeseli İslâm Ceza Hukuku, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, Cumhuri** (2005) Ceza Muhakemesi Kanunu: Gazi Şerhi, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Şahin, Cumhuri** (2017) Ceza Muhakemesi Hukuku I, 8. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Taner, M. Tahir** (1950) Ceza Muhakemeleri Usulü, 2. Baskı, İstanbul, Duygu Matbaası.

- Tosun, Öztekin** (1981) Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri: Genel Kısım, Cilt: I, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Fakülteler Matbaası.
- Uslu, Ferhat** (2013) “Çağdaş Ceza Adaleti İçinde Mağdur”, Ankara Barosu Dergisi, S: 4, s. 241-260.
- Ûdeh, Abdulkâdir** (2012) Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukâyeseli İslâm Ceza (Suç) Hukuku – Genel Hükümler –, Birinci Cilt, 2. Baskı, Şafak, Ali (Çeviren ve Notlar Ekleyen), İstanbul, Kayıhan Yayınları.
- Ûdeh, Abdulkâdir** (2012) Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukâyeseli İslâm Ceza (Suç) Hukuku – Özel Hükümler –, İkinci Cilt, 2. Baskı, Şafak, Ali (Çeviren ve Notlar Ekleyen), İstanbul, Kayıhan Yayınları.
- Ûçok, Coşkun/Mumcu, Ahmet/Bozkurt, Gülnihal** (2011) Türk Hukuk Tarihi, 15. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları.
- Ûnver, Yener/Hakeri, Hakan** (2012) Ceza Muhakemesi Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Yaman, Ahmet/Çalış, Halit** (2019) İslam Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Bilay Yayınları.
- Yaşar, Osman** (1998) Açıklamalı ve İçtihatlı: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu: (Ceza Yargılama Yasası), Cilt: 3, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe** (2020) Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, Mahmut** (2018) Kadim Medeniyetlerde ve İslâm Hukukunda Cezalar, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Yiğit, Yaşar** (2012) İslam Ceza Hukuku Hükümlerinin Yürürlüğü, Ankara, Sistem Ofset Yayıncılık.
- Yurtcan, Erdener** (1985) Şahsi Dava ve Uygulaması, 2. Baskı, Ankara, Işın Yayıncılık.
- Yurtcan, Erdener** (2017) Ceza Yargılaması Hukuku, 14. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.

Zafer, Hamide (2016) Ceza Hukuku Genel Hükümler: TCK m. 1-75, 6. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

<<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>>
s.e.t. 27.06.2019.

<<http://sozluk.gov.tr/>> s.e.t. 21.10.2020.

Bardakoğlu, Ali, TDV İslâm Ansiklopedisi, “Diyet”,
<<https://islamansiklopedisi.org.tr/diyet>> s.e.t. 02.11.2020.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2019) Adli İstatistikler, Ankara,
<<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1062020170359HizmeteOzel-2019-bask%C4%B1-%C4%B0SA.pdf>> s.e.t. 17.11.2020.